

Vysoká škola ekonomická v Praze

Národohospodářská fakulta

Hlavní specializace: Veřejná správa a regionální rozvoj

IMIGRACE DO ČESKÉ REPUBLIKY

V LETECH 1989 - 2013

bakalářská práce

Autor: Václav Nezval

Vedoucí práce: Ing. Šárka Prát

Rok: 2016

Prohlašuji na svou čest, že jsem bakalářskou práci „Imigrace do České republiky v letech 1989 – 2013“ vypracoval samostatně a s použitím uvedených zdrojů.

Václav Nezval

V Praze, dne 17. 5. 2016

Na tomto místě bych rád poděkoval vedoucí práce Ing. Šárce Prát, za konzultace, vstřícný přístup a odborné rady při tvorbě této bakalářské práce.

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Zpracovatel : **Václav Nezval**
Studijní program: **Ekonomie a hospodářská správa**
Obor: **Veřejná správa a regionální rozvoj**
Název tématu: **Imigrace do České republiky v letech 1989 – 2013**

Zásady pro vypracování:

1. Cílem práce je identifikace národností migrantů přicházejících do České republiky v období 1989 – 2013 a do jakých regionů migranti přicházeli. Záměrem práce je provést zmapování imigrace do České republiky ve vybraném období a zhodnocení vývoje migrační politiky ČR.
 2. Migrace je důležitým aspektem nejen regionálních, ale dnes i globálních procesů. Význam migrace dlouhodobě roste, a jak napovídají současné světové události, růst významu se v budoucnu s největší pravděpodobností nezastaví. Téma migrace je zároveň jedním z neaktuálnějších témat současného světového dění, i proto bude tato práce zkoumat dosavadní vývoj v České republice a jeho možné dopady na ekonomické, demografické, sociální a další oblasti.
 3. Teoretická část bude obsahovat základní pojmy a teoretická východiska bakalářské práce a zmapování vývoje české legislativy v období 1989 – 2013. Bude rozebrána problematika migrace z pohledu ekonomických teorií a teorií regionálního rozvoje. Budou rozepsány teoretické koncepce pro vysvětlení možných jevů doprovázející migraci jako např. změny na trhu práce.
 4. V této části bude analýza imigrace do České republiky z kvantitativního pohledu. Tedy počet imigrantů, jejich národnostní složení a regionální rozmístění. Praktický přínos práce bude spočívat v poskytnutí analytického podkladu k současným odborným diskusím ohledně tématu imigrace v evropském kontextu, resp. se specifiky dosavadního vývoje v ČR.
- Metody použité v práci budou především literární rešerše, dále pak analýza statistických dat a syntéza zjištěných ukazatelů.
- Hlavní zdroje čerpání budou data z Českého statistického úřadu, Eurostatu a Ministerstva vnitra.

Rozsah práce: 40-45

Seznam odborné literatury:

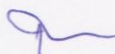
1. BARŠOVÁ, A. – BARŠA, P. Přistěhovalectví a liberální stát. Imigrační a integrační politiky v USA, západní Evropě a Česku. Brno: Mezinárodní politologický ústav, 2005. 308 s., ISBN: 80-210-3875-6.
2. BLOTEVOGEL, H. H., FIELDING, A. J.: People, jobs and mobility in the new Europe. Chichester; New York; Weinheim: Johny Wiley & Sons, 1997. 312 s., ISBN: 0-471-94901-9
3. BRÁZOVÁ, V. – K. et al.: Migrace a rozvoj. Rozvojový potenciál mezinárodní migrace. Praha: Fakulta sociálních věd, Karlova univerzita v Praze, 2011. 254 s., ISBN 978-80-87404-10-2
4. DRBOHLAV, D. et al. Migrace a (i)migranti v Česku: kdo jsme, odkud přicházíme, kam jdeme?. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2010. 207 s. ISBN: 978-80-7419-039-1.
5. HORÁKOVÁ, M. Dlouhodobé trendy ve vývoji pracovních migrací v České republice. Praha: Výzkumný ústav práce a soc. věcí, 2008. 114 s. ISBN 978-80-7416-020-2.
6. PALÁT, M. Ekonomické aspekty mezinárodní migrace: Teorie a praxe v Evropské unii. Ostrava: Key Publishing, 2013. 92 s., ISBN: 978-80-7418-161-0.
7. ŠÍŠKOVÁ, T. et al. Menšiny a migranti v České republice: my a oni v multikulturní společnosti 21. století. Praha: Portál, 2001. 188 s. ISBN: 80-7178-648-9.

Datum zadání bakalářské práce: prosinec 2015

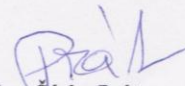
Termín odevzdání bakalářské práce: květen 2016

Václav Nezval
Řešitel

doc. Ing. Petr Toth, Ph.D.
Vedoucí ústavu

Ing. Šárka Prát
Vedoucí práce

doc. Ing. Miroslav Ševčík, CSc.
Děkan NF VŠE

Abstrakt

Tato práce se zaměřuje na analýzu imigračních procesů do České republiky v letech 1989 – 2013. Teoretická část obsahuje základní pojmy, teoretická východiska a vývoj české legislativy pro oblast migrace v období 1989 – 2013. Druhá část se zaměřuje na analýzu imigrace z pohledu celkového počtu, státní příslušnosti, regionálního rozmístění a ekonomických aktivit imigrantů a občanů cizí státní příslušnosti v České republice. Migrační pohyby jsou dle teoretických přístupů ovlivněny zejména migrační politikou zemí a globální i lokální ekonomickou a bezpečnostní situací, což se v této práci, na příkladu České republiky potvrdilo. Dlouhodobě má počet cizinců na území ČR v období 1989 – 2013 spíše rostoucí trend, počet přistěhovalých pro jednotlivé roky kolísá, v závislosti na výše uvedených faktorech, legislativě a také metodice sledování migrace. Pro celé sledované období byly nejčastějšími imigranty občané Slovenska, Ukrajiny, Vietnamu, Ruska a Polska. Tato práce může sloužit jako podklad pro další výzkum v oblasti mezinárodní imigrace do ČR.

Klíčová slova: migrace, imigrace, migrační politika, cizinci, Česká republika

JEL klasifikace: F22, J61, K37

Abstract

This thesis is focused on analysis of immigration processes into the Czech Republic in 1989 – 2013. The theoretical part contains basic concepts, theoretical base and the Czech immigration law in 1989 – 2013. Second part of the thesis is focused on quantification, national composition, regional distribution and economic activities of immigrants and foreigners in the Czech Republic. According to migration theories, migration is determined mainly by migration policy, global and also local economic and security situation. This was confirmed on case of the Czech Republic. Number of foreigners in the Czech Republic in 1989 – 2013 had mostly growing trend. Number of immigrants had unstable trend in chosen period. That was depending on the aforementioned factors, legislation and also methodics of immigration monitoring. The most frequent foreigners in whole chosen period were citizens of Slovakia, Ukraine, Vietnam, Russia and Poland. This thesis may have other use as base for another research in international immigration in the Czech Republic.

Key words: Migration, Immigration, Migration Policy, Foreigners, Czech Republic

JEL classification: F22, J61, K37

Obsah

Úvod	1
1.) Teoretická část.....	4
1.1) Migrace.....	4
1.1.1) Typy migrace.....	5
1.1.2) Motivy, determinanty migrace a dopady migračních procesů	6
1.2) Migrační teorie a modely	11
1.2.1) Milníky historie migračních teorií.....	12
1.2.2) Migrační teorie, současné koncepty	13
1.3) (I)Migrační politika	17
1.3.1) Základní modely imigrační politiky	17
1.3.2) Vývoj migrační politiky a legislativy v období 1989 - 2013	18
1.3.3) Migrační politika a legislativa České republiky.....	20
2.)Kvantitativní analýza imigrace do České republiky v období 1989 – 2013.....	23
2.1) Pohled do historie migrace na území České republiky	24
2.2) Metodika statistického sledování mezinárodní migrace v ČR.....	25
2.3) Souhrnná kvantitativní data o imigrantech a občanech cizí státní příslušnosti v ČR v letech 1989-2013	27
2.4) Národnostní složení imigrantů 1989-2013.....	32
2.4.1) Občané Slovenské republiky	33
2.4.2) Občané Ukrajinské republiky.....	34
2.4.3) Občané Vietnamské socialistické republiky.....	34
2.4.4) Občané Ruské federace	35
2.4.5) Občané Polské republiky	36
2.5) Regionální rozmístění cizinců v ČR	36
2.6) Ekonomické aktivity imigrantů a cizích státních příslušníků v ČR.....	41
Závěr.....	44
Zdroje:	47
Seznam tabulek, grafů, kartogramů a kartodiagramů.....	52

Úvod

Lidé se vždy, z nejrůznějších důvodů, přemisťovali, migrovali na menší, či větší vzdálenosti, ve vidině nalezení lepšího místa pro život. Dle Stojanova a mnohých jiných je migrace jedním z hlavních a nejdůležitějších projevů fenoménu globalizace.¹ Po nastoupení globalizačních procesů se migrace stala bezesporu dostupnější, rychlejší a do jisté míry také jednodušší. To bylo způsobeno především rozvojem dopravy, telekomunikací, rozvojem vzdělání, „zkracování vzdáleností“, „zmenšování světa“, vyšší intenzitou sociálních vztahů napříč kontinenty, pohybem kapitálu a celkovým globálním hospodářským růstem. Migrace je však zároveň akcelerátorem globalizace. Migrace je také jedním z nejvíce diskutovaných, velmi citlivých, sociálně a politicky ostře sledovaných problémů dnešní doby. Zároveň je tento jev velkou otázkou blízké budoucnosti nejen evropského, ale i globálního prostoru. Samotné migrační procesy s sebou přinášejí především problém integrace migrantů do majoritních společností daných zemí, problematika integrace však není předmětem této práce.

Výše uvedená tvrzení a především aktuálnost jsou částečně důvody, proč jsem si zvolil téma bakalářské práce zabývající se migrací. Migrace je rovněž téma spojené s ekonomickou a regionalistickou oblastí, což jsou oblasti mého studia. Mezi další důvody patří zájem o odlišné národnosti, kultury, kontrasty a rozdílnosti, které s sebou nesou a také osobní zájem o historii nejen České republiky. Období let 1989 – 2013 jsem si zvolil, z důvodu významnosti roku 1989, kdy došlo ke změně především politického režimu a otevření hranic České republiky pro migrační procesy. Rok 2013, byl zvolen, jakožto poslední ze sledovaného období, z důvodu dostupnosti dat nutných pro analýzu migračních procesů.

Migrační procesy mohou v některých případech způsobovat závažné jevy, jak pro země odkud lidé odcházejí, tak pro státy, kam migranti směřují. Mezi hlavní patří ovlivnění struktury populace daných států a to z pohledu věku, pohlaví, vzdělání, sociálního postavení, nabídky na trhu práce, kulturních a náboženských zvyklostí. Tyto aspekty

¹ STOJANOV, R. et al. *Migrace jako globální fenomén*. Str. 15

mohou mít pozitivní i negativní přínosy². Praxe ukazuje, že emigranty jsou převážně mladí muži. Tímto ztrácí emigrační stát nejproduktivnější část své populace a naopak imigrační stát získává potenciální nejproduktivnější skupinu obyvatel, na jejíž výchovu, až do produktivního věku, nemusela vynaložit žádné prostředky.³ Obecný, dlouhodobý trend také vykazuje, že převážná část migračních toků směřuje z „chudého“ jihu na „bohatý“ sever.⁴ Což je dáno větší ekonomickou vyspělostí cílové země, větší politickou stabilitou, bezpečností a vyšší životní úrovní. Počet migrantů se v posledních desetiletích neustále zvyšuje, což dokládají evidovaná data: počet migrantů celosvětově dosáhl v roce 2013 232 milionů lidí, v roce 2000 to bylo 175 milionů a v roce 1990 to bylo 154 milionů migrantů⁵. Můžeme tedy sledovat nárůst evidované migrace za posledních dvacet tři let o 78 milionů osob.

Česká republika je poměrně homogenním státem, co se národnostního složení týče. V posledních letech se počet obyvatel, s trvalým nebo dlouhodobým pobytem, jiné (ne české), státní příslušnosti v ČR pohybuje okolo 400 000, což je asi 4% populace.⁶ Tato skutečnost je dána více faktory. Mezi nejdůležitější patří, dlouhodobá, poměrně silná uzavřenost, daná imigrační politikou, v období vlády socialistického režimu, v druhé polovině 20. století. Dalším faktorem je patrně nižší atraktivita České republiky, jako cílové země pro emigranty, ve srovnání se státy sousedními: Rakouskou spolkovou republikou, Spolkovou republikou Německo a státy především západní a severní Evropy. Tato „neatraktivita“ je dána životní úrovní, migrační politikou, sociální politikou, neexistencí významných, již existujících, diaspor atd. Přesto se však v ČR několik relativně významných národnostních menšin nachází. Kvantitativní pohled na tyto menšiny je předmětem praktické části této práce.

² Většina autorů uvádí, že migrace má celkově především pozitivní dopad, blíže viz subkapitola 1.1.2 – dopady migračních procesů

³ ROUBÍČEK, V. *Úvod do demografie*, s. 261

⁴ ŠÍŠKOVÁ, T. *Menšiny a migranti v České republice: my a oni v multikulturní společnosti 21. století*, s. 19

⁵ UNITED NATIONS. *The number of international migrants worldwide reaches 232 million*.

Dostupné z:

<http://esa.un.org/unmigration/documents/the_number_of_international_migrants.pdf>.

6 ČSÚ. *Trvale a dlouhodobě usazení cizinci v ČR; 1985 – 2014 (31.12.)*. Dostupné z:

<https://www.czso.cz/documents/11292/38567852/c01R03_2014.pdf/244f2494-30f3-4b94-9d11-c6c5858c0378?version=1.0>

Popis jednotlivých částí práce

První část se zaměřuje na teoretická východiska migrační problematiky. V kapitole 1.1 jsou definovány jednotlivé vybrané typy migrace dle směru, legálnosti a příčin. Následující subkapitola přibližuje motivy a dopady migračních pohybů. V kapitole 1.2) jsou stručně popsány vybrané základní migrační teorie od konce 19. století po současnost. Poslední kapitola první části 1.3) je věnována imigrační politice a legislativě obecně, i na úrovni státu České republiky.

Ve druhé části nazvané „Kvantitativní analýza migrace do České republiky v období 1989 – 2013“ je zmapován vývoj (i)migrace na území České (Československé) republiky. V první subkapitole je uveden vývoj imigrace v Českých zemích z historického pohledu. V druhé subkapitole jsou uvedeny metodické změny navazující na změnu legislativy a rozebrány problémy spojené se sledováním migrace. Třetí subkapitola se zabývá souhrnnými daty, která se týkají všech evidovaných imigrantů a cizinců pobývajících na území ČR. V následujících dvou podkapitolách je analyzován stav populace imigrantů a cizinců z pohledu národnostního složení a regionálního rozmístění. Závěrečná kapitola druhé části práce krátce zmiňuje ekonomické aktivity cizinců.

Metodika

Metody použité v práci jsou především literární rešerše monografií, odborných článků a internetových zdrojů. Další metodou je analýza statistických dat Českého statistického úřadu, Ministerstva vnitra ČR, Eurostatu a dalších zdrojů a syntéza zjištěných údajů.

1.) Teoretická část

Obsahem teoretické části práce je v první řadě vymezení základních pojmů souvisejících s migrací. Jsou popsány možnosti, jak je možné formy migrace rozdělit. Dále jsou popsány motivy, ze kterých k migračním procesům dochází a důsledky migračních procesů. V dalších částech jsou uvedeny vybrané migrační teorie a politiky, které popisují a zobecňují migrační jevy. Závěrečná subkapitola pak vymezuje současnou migrační politiku a právní rámec v České republice a vývoj, v období 1989 - 2013, jenž je analyzován ve druhé části této práce.

1.1) Migrace

Migrace je jev, jenž je zkoumán celou řadou vědních oborů a disciplín, převážně jsou to demografie, sociologie, ekonomie, sociální antropologie, etnologie, sociální geografie, právní věda, historie, psychologie, politologie a další. Průnikem mnohých definic pojmu migrace lze vyvodit, že migrace je hlavní formou, a jedním z typů, mechanického prostorového pohybu (stěhování obyvatelstva). Tato forma prostorové mobility mezi dvěma územními jednotkami znamená trvalou (dlouhodobou) změnu pobytu migranta. Právě faktor dlouhodobosti (období delší než jeden rok) odlišuje migraci od ostatních forem prostorového pohybu – dojížděky, vyjížděky, cestování.⁷ Některé zdroje uvádějí také dělení migrace na dlouhodobou (nad jeden rok) a krátkodobou (od tří měsíců do jednoho roku). Hledisko změny trvalého pobytu je uváděno z důvodu snazší a jednoznačnější statistické evidence. V České republice jde o změnu místa na úrovni územní jednotky - obce.⁸ Pro evropský kontinent platí doba pro vymezení pojmu migrace jednoho roku, např. v USA je za imigranta považován teprve jedinec, který je přijat pro trvalé usídlení.⁹ Je patrné, že definice pojmů migrace, imigrace, migrant, imigrant, jak z hlediska časového, tak z hlediska změny místa pobytu nebo statistické evidence se v praxi v různých státech velmi odlišují a odvíjí se od jednotlivých imigračních politik a legislativy.

⁷ ROUBÍČEK, V. *Úvod do demografie*, s. 257

⁸ DRBOHLAV, D; UHEREK, Z. *Reflexe migračních teorií*, s. 3

⁹ BARŠOVÁ, A.; BARŠA, P., *Přistěhovalectví a liberální stát – Imigrační a integrační politiky v USA, západní Evropě a Česku*, s. 10

1.1.1) Typy migrace

Migrace dle směru pohybu

Dle směru pohybu rozlišujeme migraci na **emigraci** (vystěhování) a **imigraci** (přistěhování). Jednotlivý proces pohybu vždy nabývá obou forem, pro oblast vystěhování je tento proces emigrací, pro oblast přistěhování je pak imigrací. Tato skutečnost umožňuje zkoumat migraci zaprvé jako migrační akt ve vztahu ke zdrojovým a cílovým oblastem – zkoumání migrace obyvatelstva vybraného územního celku a za druhé jako migrační toky ve vztahu ke zdrojovým a cílovým oblastem – v tomto případě jde o zkoumání migračních proudů mezi dvěma územními celky¹⁰.

Migrace dle překračování státních hranic

Dle překračování státních hranic je rozlišována migrace **vnější** a **vnitřní**. Vnější migrace představuje dlouhodobou změnu bydliště mezi jednotlivými státy. Vnitřní migrace pak představuje dlouhodobou změnu bydliště uvnitř jednoho státu na úrovni administrativních územních celků státu.

Druhy migrace z pohledu důvodu vzniku – dobrovolná/vynucená

Dobrovolná (též **chtěná**) migrace je pohyb vyvolaný vlastní iniciativou migrantů. Dobrovolná migrace může být strukturována na migraci pracovní, řetězovou migraci a migraci za zlepšením životních podmínek (betterment migration). V některých případech může být pracovní migrace nikoliv dobrovolná, ale v podstatě vynucená okolnostmi ve zdrojové zemi, jelikož právě práce v zahraničí může být jediným možným způsobem obživy.¹¹ Opakem je migrace **nedobrovolná** (násilná, vynucená), kdy jsou migranti ke stěhování donuceni přímo či nepřímo okolnostmi v jejich domovských zemích. Nedobrovolnou migraci můžeme rozdělit na dvě hlavní skupiny podle příčin – příčiny způsobené lidmi (bída, perzekuce, války atd.) a přírodní katastrofy (záplavy, zemětřesení, hladomor způsobený suchem, erupce sopek atd.). Mezi druhy nedobrovolné migrace zapříčiněné lidským faktorem patří **vyhoštění**. Vyhoštění znamená, že je osoba nebo skupina osob donucena, obvykle dle právního rámce, opustit danou administrativní jednotku (stát), kde pobývá. Důvody pro toto nedobrovolné vyhoštění obyvatel mohou být různé (nelegální pobyt, spáchání trestného činu, politické, náboženské, rasové důvody a

¹⁰ ROUBÍČEK, V. *Úvod do demografie*, s. 257

¹¹ BRÁZOVÁ, V.-K.; STOJANOV, R. et al., *Migrace a rozvoj. Rozvojový potenciál mezinárodní migrace*, s. 27

jiné). Historickým příkladem, České republice blízkým, je tzv. odsun německého obyvatelstva po druhé světové válce. S dělením migrace (především vnitrostátní) dle (ne) dobrovolnosti souvisí také pojem **evakuace**, což je plánované vysídlení veškerých osob z dané oblasti z důvodu ochrany jejich životů, zdraví před přírodními katastrofami, důsledky válečných konfliktů apod.¹²

Další dělení migrace

Další dělení migrace může být např. z hlediska **časového** (dlouhodobá, krátkodobá), migrace dle **počtu migrantů** (individuální nebo kolektivní), **genderové** rozlišení migrace (muži/ ženy), dělení na **věkové kategorie**, struktura migrantů na základě dosaženého **vzdělání, profesního zaměření, vzdálenosti** zdrojové a cílové země atd. Podle vztahu k zákonům daných zemí můžeme rozlišovat migraci **legální a ilegální**. Zvláštním druhem migrace je **uprchlictví**¹³ a na něj navázané zvláštní (mezinárodní) právní normy řešící azylovou politiku. Uprchlíctví můžeme řadit do skupiny vynucené migrace, způsobené lidskými faktory (obvykle politické, náboženské, etnické, vojenské a další)¹⁴. Tématem uprchlictví se tato práce dále nezabývá. Migraci můžeme rozlišovat také z hlediska motivů, důvodů, proč k migraci dochází. Tyto motivy jsou rozebrány v následujících částech 1.2 a také v popisech jednotlivých migračních teorií (část 1.3). Z hlediska statistického zjišťování lze ještě rozdělit migraci na **statisticky podchycenou (zjištěnou)** a **nepodchycenou (nezjištěnou)**.

1.1.2) Motivy, determinanty migrace a dopady migračních procesů

Na úvod této subkapitoly je třeba uvést, že jednotlivé motivy, determinanty migračních pohybů spolu mnohdy velmi úzce souvisí a samozřejmě pak také souvisí i s dopady migračních toků. Jednotlivé motivy a dopady se také liší v rámci částí světa, jednotlivých zemí, či vnitrostátních regionů. Následující výčet je brán spíše z globálního hlediska.

¹² ROUBÍČEK, V. *Úvod do demografie*, s. 262,263

¹³ Uprchlík – jedinec splňující Ženevské úmluvy o právním postavení uprchlíků (CHALOUPKOVÁ, J. – ŠALAMOUNOVÁ, P. *Postoje k imigrantům a dopadům migrace v evropských zemích*, str. 60)

¹⁴ BRÁZOVÁ, V.-K.; STOJANOV, R. et al., *Migrace a rozvoj. Rozvojový potenciál mezinárodní migrace*, s. 27

Motivy, determinanty migrace

Jednotlivé skupiny determinantů můžeme posuzovat z pohledu široce interpretované migrační teorie zvané Push, pull (podrobně dále v kapitole 1.2 - migrační teorie). První skupinou motivů k migračním pohybům tvoří rozdíly **v sociální a ekonomické oblasti**, které se následně projevují v životní úrovni jedince a ekonomickým příležitostem, jak zabezpečit rodinu¹⁵. Na jedné straně působí „nemožnost užít“ sebe, rodinu v rámci, z různých důvodů, nefunkčního ekonomického systému zdrojové země (push efekt). Na straně opačné pak působí faktor vidiny vyšší životní úrovně a kvalitnějšího života v zemi cílové (pull efekt). Mezi determinanty migrace, vyskytující se zejména v ekonomicky vyspělejších zemích, patří např. podoba kulturního, přírodního, sociálního prostředí. Tyto faktory můžeme pozorovat u vnější i vnitřní migrace, především v západní Evropě a severní Americe.

Další skupinou jevů motivujících k migraci jsou jevy **politické**. Jak rozebírá Drbohlav, politické faktory jsou spolu s ekonomickými faktory nejrozšířenější příčinou migračních procesů.¹⁶ U politických faktorů se jedná o vynucené motivy k migraci pramenící z válek, střetů z národnostní, etnické, náboženské a politické nesnášenlivosti. V mnoha případech jsou lidé nuceni emigrovat ve snaze zachránit vlastní životy (zde je jednoznačná převaha push efektu) a zdaleka pro ně není důležité, do které země zamíří (slabý vliv pull efektů). Dalšími důvody jsou snaha vyhnout se perzekuci ze strany státu, rasové nebo náboženské nesnášenlivosti, idea života ve „svobodnější“ zemi a další. V této skupině jevů z hlediska významnosti push a pull faktorů je značný rozdíl oproti determinantům ekonomickým.

Dalším determinantem migrace může být **demografická situace** jak zemí zdrojových (země tzv. třetího světa), tak zemí cílových (především země evropského kontinentu). Na straně pro migrační toky zdrojových, převažuje přelidněnost států, spojená s vysokou porodností a z ní vyplývající nedostatek zdrojů v širokém slova smyslu a také pracovních příležitostí, v často nefungujících ekonomických strukturách daných států. Na druhé straně v ekonomicky vyspělých státech (hlavně západní Evropy) a jejich ekonomikách mohou být migrační pohyby částečným řešením jevu stárnutí obyvatelstva a nedostatku pracovní síly, daného typu. Řada autorů, v návaznosti na demografické analýzy v zemích západní Evropy, ale nepřikládá migračním tokům přílišnou důležitost pro ovlivnění celkového

¹⁵ DRBOHLAV, D. *Hlavní důvody a důsledky mezinárodní migrace obyvatelstva*, s. 153

¹⁶ Tamtéž.

charakteru demografických struktur. Pro celkovou změnu struktury by muselo dojít k obrovskému nárůstu migračních toků.¹⁷

Již výše zmíněný **faktor přírodní/ faktor životního prostředí** může rovněž tvořit samostatnou skupinu. Kdy k migraci dochází v důsledku přírodních katastrof, záplav, zemětřesení, požárů, výbuchu sopek, sucha nebo zdraví škodlivého prostředí v souvislosti s průmyslovou činností člověka. Do budoucna může tato skupina nabývat na významu vzhledem k ekologickým změnám jako např. rozšiřování pouští, stále častějších přírodních katastrof, zaplavování území, globálních přírodních cyklů atd.

Mezi determinanty, které však jsou, z globálního pohledu, značně marginální, můžeme ještě zařadit pokusy o sociální inženýrství (v minulosti např. v Sovětském svazu nebo Číně) nebo jen pouhá touha lidí po změně.

Ekonomické, demografické, sociální a jiné dopady migrace

V návaznosti na předchozí subkapitolu lze zmínit, že dopady migračního procesu na jednotlivce (racionálně uvažujícího), vedou téměř vždy ke zlepšení jeho stavu. Ke zlepšení dochází ve zmíněných oblastech: ekonomické situaci, životní úrovni, postavení ve společnosti, politických a náboženských svobodách, ale třeba i zdravotního nebo psychického stavu atd. Podle ekonomické teorie je rovněž celkový (globální) dopad migračních procesů pozitivní. Dochází k efektivnější alokaci práce a tím zvyšování světového bohatství. Na úrovni jednotlivých státních útvarů již dopady nejsou tak drtivě pozitivní. Dopady lze, kromě dělení na relativně pozitivní a negativní, také dělit podle pozice země na imigrační a emigrační, případně kombinaci obou pohledů. Z ekonomického pohledu se sleduje vliv migračních procesů nejčastěji ve třech oblastech – hospodářského růstu, pracovních míst a zaměstnanosti a mezd.¹⁸ Dle Strielkowského a Glazara se většina ekonomů shoduje v tvrzení, že příchozí migrace je pro státy ekonomicky výhradně pozitivní, naopak u států zdrojových, emigračních se podobný konsensus zatím nepodařilo najít. Pro dopady na emigrační oblast panují značné neshody, vycházející z případových studií. Na jedné straně existují výzkumy potvrzující spíše

¹⁷ DRBOHLAV, D. *Hlavní důvody a důsledky mezinárodní migrace obyvatelstva*, s. 158

¹⁸ KABELOVÁ, H. *Vliv mezinárodní migrace na české hospodářství*. Dostupné z: <
<http://migraceonline.cz/cz/e-knihovna/vliv-mezinarodni-migrace-na-ceske-hospodarstvi>>.

negativní důsledky emigrací (odliv mozků, pracovní síly, závislost na neefektivně využívaných remitencích), na druhé straně existují studie dokazující pravý opak.¹⁹

Mezi **pozitivní důsledky** migrace **emigračních** (zdrojových) zemí patří fakt, že odchodem nezaměstnaných dochází ke snížení nezaměstnanosti a s tím spojené snížení nákladů pro stát na sociální transfery a další výdaje. Dalším sociálně-ekonomickým dopadem je snížení sociální nerovnosti a politického napětí. Mezi pozitivní dopady mohou být, mnohými autory (u nás např. Stojanov, Drbohlav, Strielkowski, Janská) sledované, remittance - uspořené finanční, či nefinanční prostředky emigrantů, které jsou zasílány zpět do „původních“ zemí migrantů. Např. akademický slovník cizích slov definuje remittance jako platby z ciziny do tuzemska nebo naopak z tuzemska do ciziny, bez protihodnoty²⁰. Remittance přináší užitek především rodinám emigrantů zvýšením jejich životní úrovně, v rámci jednak finančních prostředků, ale také i v podobě zboží, kterého je v daných zemích nedostatek.²¹ Skutečný čistý pozitivní přínos remitencí je však v odborných kruzích předmětem diskusí. Argumenty pro remittance nejsou pozitivní, zdůrazňují především zmíněné neefektivní využívání prostředků (celková ekonomická neefektivnost) nebo skutečnost, že remittance jsou do země zasílány na úkor odlivu více, či méně kvalifikované pracovní síly.²²

Do sekce **negativních dopadů pro země**, z pohledu migranta, **zdrojové – emigrační**, můžeme zařadit právě prolínající se faktory demografické, ekonomické, sociální. Úbytek obyvatel, s tím spojený odliv „mozků“ (brain drain), tedy vysoce kvalifikovaných odborníků, ale i obecný odliv pracovní síly – odliv svalů (brawn drain), (viz výše, emigruje především mladá, aktivní, zdravá část populace), nepochybně ovlivňuje trh práce a tím celé ekonomiky daných zemí.

Pozitivní dopady pro imigrační země, podle některých názorů (např. Simon ve své studii o imigrantech ve Spojených státech amerických, 1989), spočívají v tom, že imigranti se ve větší míře zapojují do ekonomických činností, provozují více vlastních živností, než

¹⁹ BRÁZOVÁ, V.-K.; STOJANOV, R. et al., *Migrace a rozvoj. Rozvojový potenciál mezinárodní migrace*, S. 65

²⁰ PETRÁČKOVÁ, V.; KRAUS, J. *Akademický slovník cizích slov*, s. 657

²¹ DRBOHLAV, D. *Hlavní důvody a důsledky mezinárodní migrace obyvatelstva.*, s. 156

²² BRÁZOVÁ, V.-K.; STOJANOV, R. et al., *Migrace a rozvoj. Rozvojový potenciál mezinárodní migrace*, s. 77

domácí obyvatelstvo. Tento výzkum také mj. vyvrátil často omílaný mýtus, že imigranti způsobují nárůst nezaměstnanosti. Empirickým zkoumáním se také potvrdilo, že imigranti přispívají do daňových a sociálních systémů více, než z nich čerpají.²³ Pozitivním dopadem je také zvýšení agregátní poptávky – větší počet lidí znamená větší poptávku po potravinách, bytech, dopravních prostředcích, službách atd. Dalším pozitivem může být pro imigrační stát zisk kvalifikovaných odborníků, bez výdajů na jejich vzdělávání. Sociálně-kulturní pozitivní přínos může být ve formě obohacení kulturního prostředí, které do většinové společnosti imigranti přinášejí. Například i pro Českou republiku může být jako pozitivní dopad migrace považována skutečnost, že migrace pomáhá korigovat úbytek obyvatel, způsobený přirozenou měnou obyvatelstva.

Negativní jevy a hrozby pro imigrační země jsou opět ekonomické, v případě, že imigrační (cílový) stát sleduje pouze krátkodobý růst. Tehdy se snaží podporovat, v dané době prosperující, sektory hospodářství, kde jsou relativně ve velké míře zaměstnávání imigranti. V dlouhém období však může být zanedbáno investování do modernizace jiných, produktivních odvětví, které se později stávají nekonkurenceschopnými. Dalším negativním dopadem migrace může být zvyšující se závislost některých, především západoevropských, zemí (jejich ekonomik, potažmo sektorů ekonomik) právě na imigrační pracovní síle.²⁴ Po desetiletí probíhá v odborných kruzích diskuse nad problematikou migrace a výše mezd v imigrační zemi. Negativní ovlivnění může nastat z důvodu, že cizinci jsou ochotni pracovat za nižší mzdy než domácí obyvatelstvo.²⁵ Naproti tomu z toho může těžit zaměstnavatel, který ušetří na výrobních nákladech a zlepší tak svou konkurenceschopnost svých výrobků a služeb, což je zase výhodné pro zákazníka. Naproti tomu, jak ve svém článku tvrdí Strielkowski a Glazar (opírající se o práce Witherse, Popa, Butchera, Carda, LaLonda a dalších): *neexistuje žádný prokazatelný dlouhodobý nepříznivý dopad migrace na domácí trh práce, v podobě nižších mezd nebo zvýšené nezaměstnanosti.*²⁶ Tito autoři také vyvozují závěr, že přistěhovalectví zlepšuje ekonomický blahobyt cílových zemí a negativní dopady jsou zanedbatelné. Negativní jevy jsou, kromě ekonomické oblasti, přítomny především v oblasti sociální, kulturní

²³ DRBOHLAV, D. *Hlavní důvody a důsledky mezinárodní migrace obyvatelstva*, s. 158

²⁴ Tamtéž.

²⁵ KABELOVÁ, H. *Vliv mezinárodní migrace na české hospodářství*. Dostupné z: <<http://migraceonline.cz/cz/e-knihovna/vliv-mezinarodni-migrace-na-ceske-hospodarstvi>>.

²⁶ STRIELKOWSKI, W.; GLAZAR, O. *Analýza: Migranti a peněžní toky v české ekonomice*. Dostupné z: <http://www.demografie.info/?cz_detail_clanku=&artclID=809>.

(xenofobie, nesnášenlivost, rasismus), politické, právní administrativní a jiné. Problémem může být také dopad černého trhu práce, který je rovněž nekvantifikovatelný.

V souhrnu, je třeba také říci, že pozitivní a negativní jevy je třeba pozorovat na konkrétních imigračních a emigračních zemích, v každé oblasti, státu světa mohou být dopady, stejně jako příčiny migrace velmi odlišné. Nepochybně záleží také na struktuře, charakteru migrantů. Rozdíl je v dopadu emigrace/imigrace mladého, vysokoškolsky vzdělaného, zdravého člověka a např. nemocné osoby seniorského věku. Trefné hodnocení pozitivních a negativních dopadů komentují Schroth, Stojanov tvrzením, že „*migrují lidé a nikoli státy*“, proto by měla být pozornost věnována spíše osobnímu rozvoji a prospěchu jednotlivců a jejich rodin, a až v druhé řadě jednotlivým státům a jejich ekonomikám.²⁷ Přímá kvantifikace dopadů migrace na jednotlivé ekonomiky navíc v podstatě není dost dobře proveditelná, z důvodu velmi obtížně získávání potřebných dat. Ještě náročnější, než pro ekonomickou situaci, by byla kvantifikace dopadů na oblast sociální.²⁸

1.2) Migrační teorie a modely

Migrační teorie a modely se snaží podchytit hlavní faktory, jejich systematizaci a jejich vliv na migrační procesy. Migrační modely se tradičně zaměřují nebo spíše zaměřovaly na ekonomické faktory ve zdrojové a cílové zemi, ale v posledních desetiletích modely zachycují i neekonomické faktory.²⁹ Migrační teorie a modely se obecně dělí na **mikro úrovně** a **makro úrovně**. Mikro úrovně se logicky zaměřují především na jednotlivce, rodinu nebo domácnost a jejich migrační chování. Makro-úrovně teorie se zabývají zejména ekonomickými, sociálními a politickými faktory, které ovlivňují migrační jevy. Zkoumaným prvkem na makro úrovni, není jedinec, ale zejména stát, region, kontinent a souhrnné migrační ukazatele (např. migrační saldo, migrační proudy atd.). Odborníci na tuto problematiku se shodují, že se oba směry zkoumání, jak mikro, tak makro úroveň nevylučují, naopak se vhodně doplňují. Migraci nelze zkoumat pouze z jednoho pohledu a většina teorií využívá oba tyto pohledy.

²⁷ BRÁZOVÁ, V.-K.; STOJANOV, R. et al., *Migrace a rozvoj. Rozvojový potenciál mezinárodní migrace*, s. 72

²⁸ KABELOVÁ, H. *Vliv mezinárodní migrace na české hospodářství*. Dostupné z: <
<http://migraceonline.cz/cz/e-knihovna/vliv-mezinarodni-migrace-na-ceske-hospodarstvi>>.

²⁹ ILINITCHI - PROCHÁZKOVÁ, C. *Vybrané teorie migrace a jejich význam při vytváření migračních politik*, s. 4

Jak uvádí prof. Drbohlav - *Drtivá většina „teorií migrace“ nejsou v pravém slova smyslu teoriemi. Nesplňují totiž některá základní kritéria, která v případě teorií musí být dodržena – např. nemají obecnou platnost, jednotlivé části nejsou logicky provázány nebo nemají současně funkci explanační i predikční. Často tedy jde spíše o tzv. koncepty, perspektivy, přístupy, modely či prostou kumulaci nahromaděných pravděpodobností.*³⁰ Například Ilinitchi – Procházková uvádí, že žádná migrační teorie, či model nezodpovídá současně na tři základní okruhy spojené s migrací: 1. předpověď velikosti a směru migračního toku (tedy zmíněná predikční funkce), 2. zohlednění asimilačních procesů migrantů a za 3. zhodnocení vlivu migrantů na přijímací ekonomiku.³¹ Tyto tzv. migrační teorie jsou dále často kritizovány i z dalších důvodů jako například přílišné analýzy ekonomických aspektů před aspekty sociálními. Právě sjednocování rodin a migrování do oblastí, kde žijí rodinní příslušníci, či národnostní, etnické diaspory je, dle sociologů, daleko podstatnější v rozhodování migrantů o cílové zemi migrace, než ekonomické faktory. Dalším problémem v tvorbě migračních teorií je aktuálnost, jelikož migrace je, jak je uvedeno výše jev velmi dynamický a nestálý. Mezi další lze uvést např. genderovou nevyváženost, kdy je zkoumána více migrace mužů než ženami.

1.2.1) Milníky historie migračních teorií

První migrační teorie, či koncepty začaly vznikat na konci 19. a začátku 20. století. Za jednoho z průkopníků systematictějšího bádání v migrační oblasti a zakladatele migračních teorií je považován E. G. Ravenstein, Němec, působící převážně ve Velké Británii. Ten inspiroval mnoho teoretiků 20. století svými zákony migrace z let 1876, 1885, 1889. Ravenstein zařadil do výzkumu empirické pozorování migračních jevů. Svým dílem přispěl do migračních teorií i známý německý sociolog Max Weber. Na německou školu navazuje chicagská sociologická škola. Právě zapojení sociologie do zkoumání migrace představuje i z dnešního pohledu značný posun. Od přelomu 19. a 20. století se na migraci přestává pohlížet pouze z pohledu mechanického přemísťování obyvatel, ale jsou brány v potaz také sociologické aspekty (opouštění a navazování nových vztahů, začleňování do společnosti atp.). Jiné přístupy na počátku 20. století začaly nahlížet na problematiku migrace v oblasti urbanismu, rozmísťování imigrantů v daných částech měst, vznik „ghett“ atd. Další témata migračních teorií v první polovině 20. století byla také přínos, ovlivnění a

³⁰ DRBOHLAV, D; UHEREK, Z. *Reflexe migračních teorií*, s. 3

³¹ ILINITCHI - PROCHÁZKOVÁ, C. *Vybrané teorie migrace a jejich význam při vytváření migračních politik*, s. 4

pokrok v kultuře (především černošských populací v Americe). Koncem 50. let 20. století se začínají objevovat demografické náhledy na migraci (např. Petersen 1958 - typologie migrace). Tato teorie členění typů migrace však zdaleka neobsáhla všechny formy migrace pozorované v praxi, proto byla dále rozvíjena a doplňována. V šedesátých letech byly diskutovány faktory, které ovlivňují migraci, jenž jsou známy pod označení push a pull faktory. Tento teoretický přístup je často užíván i dnes - viz dále. Mezi mnohé z autorů zabývajících se push-pull modelem patří např. Bogue, Petersen, Jansen, Lee a další.

1.2.2) Migrační teorie, současné koncepty

Push-Pull model

Výše zmíněný push-pull model uvažuje existenci negativních (push) faktorů, které obyvatele daných států, oblastí vytlačují a „nutí“ k emigraci a existenci pozitivních, přitahujících (pull) faktorů, které naopak lákají tyto emigranty do určitých míst. Obě skupiny vlivů, jak pozitivních, tak negativních lze dělit do dvou oblastí - ekonomické a sociálně-politické. Mezi ekonomické, negativní faktory patří např. vysoká nezaměstnanost, nízké platy, velká hustota osídlení, hospodářský pokles, zaostalost a další. Do skupiny negativních sociálně-politických faktorů patří válka, pronásledování, vyhnání, diskriminace. Ekonomické pozitivní (pull) faktory jsou např. vyšší mzdy, atraktivní pracovní místa, prosperita, rozvinutost oblastí, sociálně-politickými pull faktory jsou pak mír, stabilita, sjednocení rodiny, kulturní blízkost atd. Tato teorie však nevysvětluje, proč se někteří lidé k migraci rozhodnou a jiní ne. Tento jednoduchý model se stal základem i dalších neoklasických migračních teorií³². Mezi autory této teorie můžeme zařadit výše zmíněného D. J. Bogue nebo E. Leeho.

Neoklasický ekonomický přístup

Tento přístup analyzuje migraci jak na makro tak i mikro úrovni. Na makro úrovni vysvětluje migraci na základě rozdílů v nabídce a poptávce po pracovní síle a z toho vyplývající ceně práce v jednotlivých zemích. Obecně nastávají migrační pohyby z méně vyspělých oblastí, s nízkými mzdami a přebytkem pracovní síly do oblastí rozvinutějších s vysokými mzdami a nedostatkem pracovních sil³³. Tento pohyb trvá až do nastolení rovnovážného stavu. Na mikro úrovni neoklasický ekonomický přístup (též human capital

³² BRÁZOVÁ, V.-K.; STOJANOV, R. et al., *Migrace a rozvoj. Rozvojový potenciál mezinárodní migrace*, s.18

³³ DRBOHLAV, D; UHEREK, Z. *Reflexe migračních teorií*, s. 6

model – model lidského kapitálu), uvažuje, že se jednotlivec rozhoduje k migraci na základě očekávání zlepšení celkové kvality života. Rozhoduje se tak podle jakési analýzy zisků a ztrát plynoucí z procesu migrace, přičemž každý jednotlivec se rozhoduje jinak (v závislosti na mnoha proměnných), i když je v téměř srovnatelné situaci. Hlavním důvodem k rozhodnutí migrace pro jednotlivce je pak maximalizace zisku.³⁴ Autory rozebírajícími tuto teorii byli např. Hicks, Lewis, Harris a Todaro.

Teorie dvojího trhu práce (též teorie segmentovaného, duálního trhu práce)

Tato teorie se zaměřuje na cílové oblasti migrace a pohybuje se na makro-úrovni. Migrace podle této teorie nezávisí tak na push faktorech (nízké mzdy, vysoká nezaměstnanost atd.), jako spíše na pull faktorech v cílových oblastech – na trvalé poptávce po (levnější, především nekvalifikované) zahraniční pracovní síle.³⁵ Tato poptávka je dána rozvinutostí daných ekonomik, kde existují segmentované pracovní trhy. Ve vysoce rozvinutých industriálních ekonomikách jsou, z více důvodů, poptávání zahraniční pracovníci k obsazení pracovních pozic, které domácí pracovníci odmítají. Což je stěžejním důvodem imigrace. Tato teorie vysvětluje a na empirických datech dokazuje především imigraci v oblasti západní Evropy a severní Ameriky.³⁶ Jedním z autorů věnující se této teorii byl M. J. Piore.

Teorie migračních sítí

Teorie migračních sítí doplňuje push-pull model a bere v úvahu, že mezinárodní migrační toky se odehrávají v rámci sociálních interakcí, jejichž je migrant aktivním subjektem.³⁷ Tyto sociální interakce – sítě mezilidských vztahů spojují současné imigranty do cílových oblastí, dřívější imigranty v cílových oblastech a původní komunity ve zdrojových zemích (neemigranty). V dnešním globalizovaném světě rozvoji těchto mezinárodních sítí nahrává dostupnost komunikačních technologií a snadnější doprava.³⁸ Existence sítí (zejména části sítě – již existující komunity), může snižovat sociální, ekonomickou, psychologickou investici pro akt migrace (vytvoření lepších podmínek k životu, bydlení, ekonomická

³⁴ BRÁZOVÁ, V.-K.; STOJANOV, R. et al., *Migrace a rozvoj. Rozvojový potenciál mezinárodní migrace*, s. 18

³⁵ BRÁZOVÁ, V.-K.; STOJANOV, R. et al., *Migrace a rozvoj. Rozvojový potenciál mezinárodní migrace*, s. 20

³⁶ DRBOHLAV, D; UHEREK, Z. *Reflexe migračních teorií*, s. 7

³⁷ DRBOHLAV, D; UHEREK, Z. *Reflexe migračních teorií*, s. 8

³⁸ BRÁZOVÁ, V.-K.; STOJANOV, R. et al., *Migrace a rozvoj. Rozvojový potenciál mezinárodní migrace*, s.30

činnost, péče o děti, zabezpečení sociálně slabých, známé kulturní prostředí, a další), může ovlivňovat post-migrační a integrační chování. Migrační síť ovlivňuje nejen výběr cílové oblasti migrace, ale ovlivňuje i počet migrujících obyvatel a jejich složení. Migrační síť mohou při saturaci cílové oblasti zvýšit nezaměstnanost a způsobit další sociální problémy, na druhé straně mohou v cílové oblasti zvýšit prosperitu regionu a způsobovat pozitivní změny ekonomiky.³⁹

Teorie kumulativních příčin

Vícedisciplinární teoretický přístup nahlíží na migraci jako na evoluční proces, který způsobuje změny v socioekonomických a institucionálních oblastech v zemích zdrojových, i cílových⁴⁰. Migrační procesy a jejich zpětné vazby mění nejen samotné migranty, ale i prostředí, ve kterém se pohybují. Pokud jednou migrační pohyby započnou, vyvolávají další migrační pohyby, místo aby přišlo jejich utlumení – dochází ke kumulaci migračních procesů. Tato kumulace nastává také v závislosti na již zmíněných sociálních vazbách, existenci institucí napomáhajících migrantům, funkčnosti trhů práce, které poptávají stále více práce poskytované migranty atd.⁴¹ Autorem této multidisciplinární teorie je Gunnar Myrdal.

Teorie světového systému (Koncept transnacionalizace)

Makro-úrovňová teorie světového systému bere opět důraz na celosvětově propojené migračními toky. Teorie světového systému předpokládá existenci jediného ekonomického systému zahrnujícího celý svět. Mezinárodní migrace je tak dávána do přímé souvislosti s ekonomickou globalizací. Stěžejní je význam globální integrující kapitalistické ekonomiky, která způsobuje ekonomickou a sociální nerovnováhu. Teorie vychází z konceptu vztahů jádro-periferie, kdy svět je rozdělen na státy oblasti jádra a periferní oblasti.⁴² Nerovnováha je hlavní příčinou obousměrných mezinárodních migračních toků, kdy „chudé“ periferie přitahují experty z různých oblastí a zejména nadnárodní korporace, jakožto investory (např. průmyslových odvětví a zemědělství), zatímco centra spíše nekvalifikovanou, levnější pracovní sílu, ale také kvalifikované pracovníky dynamických

³⁹ DRBOHLAV, D; UHEREK, Z. *Reflexe migračních teorií*, s. 8

⁴⁰ DRBOHLAV, D; UHEREK, Z. *Reflexe migračních teorií*, s. 9

⁴¹ BRÁZOVÁ, V.-K.; STOJANOV, R. et al., *Migrace a rozvoj. Rozvojový potenciál mezinárodní migrace*, s. 24,25

⁴² BRÁZOVÁ, V.-K.; STOJANOV, R. et al., *Migrace a rozvoj. Rozvojový potenciál mezinárodní migrace*, s. 22

odvětví ekonomiky.⁴³ Jako představitele teorie světového systému můžeme uvést I. Wallersteina, M. Sahlinse nebo S. Sassenové.

Teorie migračních systémů

Teorie migračních systémů kombinuje především teorii světového systému, teorii kumulativních příčin a teorii migračních sítí (viz výše). Tato teorie zkoumá vztahy zdrojových a cílových zemí, (zemí jádra a periferie) na konkrétních historických příkladech a ukazuje, že migrační toky vykazují určitou míru stability a jistou strukturu v prostoru a čase⁴⁴. Uvádí, že vzniklé migrační mosty jsou dány nejen propojením lidí, ale také historickými, kulturními, (post)koloniálními a technologickými vazbami. Migrační jevy se uskutečňují ve specifických sociálních, politických, demografických a ekonomických kontextech a mají prostorovou a časovou dimenzi. Jako příklad může být uvedeno dlouhodobé propojení Francie, jakožto země jádra a Maroka, jakožto periferie.⁴⁵ Teorie migračních systémů je založena na výzkumu nigerijského geografa A. Mabogunjeho.

Další migrační teorie, koncepce, přístupy

Mezi další „teorie“ patří např. teorie relativní deprivace, která se zabývá rozhodujícími procesy ve zdrojové zemi migrantů. Vliv různých institucí (především státních, nestátních organizací a kvazi-organizací) na migrační toky zkoumá institucionální teorie migrace⁴⁶. Dalšími koncepcemi, zabývající se kontextem migrujících a jejich rodin, blízkých skupin jsou nová ekonomie migrace a nová ekonomie pracovního trhu.

⁴³ DRBOHLAV, D; UHEREK, Z. *Reflexe migračních teorií*, s. 9

⁴⁴ BRÁZOVÁ, V.-K.; STOJANOV, R. et al., *Migrace a rozvoj. Rozvojový potenciál mezinárodní migrace*, s.26

⁴⁵ DRBOHLAV, D; UHEREK, Z. *Reflexe migračních teorií*, s. 9

⁴⁶ DRBOHLAV, D; UHEREK, Z. *Reflexe migračních teorií*, s. 9

1.3) (I)Migrační politika

Co se možnosti ovlivnění migrace týče, dnešní praxe ukazuje, že existují odlišné možnosti jednotlivých států regulovat migrační toky. Zatímco přijímající strana má k dispozici nástroje ke kontrole toku migrujících osob, země původu mají jen omezené spektrum možností, jak odlivu zejména pracovní síly čelit.⁴⁷ Imigrační politika je součástí celkové populační politiky každého státu. V praxi jednotlivé země omezují imigraci občanů cizích států tzv. přistěhovaleckými zákony. V těchto zákonech jsou stanovena pravidla, opatření pro výběrovou imigraci, což znamená, aby bylo umožněno přistěhovalectví jen osob, daným státem žádoucím, státní imigrační politikou. Některé státy v rámci migrační politiky zavedly systémy kvót, které udávají počet osob, které se mohou z jednotlivých států, odkud migranti pochází, přistěhovat. Součástí migrační politiky je také rozsídlování migrantů uvnitř hranic státu – tzv. politika vnitřního osídlování. Tato politika vnitřního osídlování používá především nepřímých opatření, která jsou však méně účinná.

1.3.1) Základní modely imigrační politiky

Diskriminační model

Diskriminační model se snaží o znemožnění přístupu imigrantů do mnohých sfér života. Využívá k tomu právních mechanismů, kdy cizincům není umožněn vstup do mnoha oblastí společenského života. Imigrantům je např. částečně uzavřen systém sociální péče, není jim umožněno získat občanství, nemůžou se spoluúčastnit na rozhodování (např. ve volbách). Tyto koky vedou k socioekonomickému znevýhodňování cizinců a tím o částečný pokles atraktivity státu jako cílové oblasti migrace. Jako příklad v praxi lze uvést politiku Švýcarska.

Asimilační model

Asimilační model je specifický snahou zcela začlenit imigranta do majoritní společnosti. V praxi se jedná o pro imigranty poměrně rychlé získání občanství, práv i povinností shodných s většinovým obyvatelstvem. „Menšiny“ se dle této teorie následně vzdávají svého původního jazyka, kulturních a sociálních zvyklostí. Zástupcem asimilačního modelu v praxi je např. Francie.

⁴⁷ ILINITCHI - PROCHÁZKOVÁ, C. *Vybrané teorie migrace a jejich význam při vytváření migračních politik*, s. 3

Multikulturální (pluralitní) model

Tento přístup se snaží podporovat a rozvíjet odlišnosti cizích národnostních menšin od majoritní populace, v kulturní, jazykové, společenské a dalších oblastech. Imigrantům jsou však dána stejná práva jako majoritní společnosti. Příkladem takovéto politiky může být Kanada nebo Spojené státy americké.

Uvedené dělení modelů vychází z prací Castlese a Millera (1993,1995)⁴⁸ modely jsou pouze teoretické, zjednodušené, empirie ukazuje, že státy v drtivé většině kombinují prvky z uvedených teoretických modelů, vždy se však k jednomu z výše zmíněných konceptů přibližují. Z historie lze také vyzorovat, že jednotlivé státy své přístupy, s ohledem na dané skutečnosti, mohou měnit, od jednoho typu ke druhému.

1.3.2) Vývoj migrační politiky a legislativy v období 1989 - 2013

Migrační politika a legislativní rámec a jeho vývoj je samozřejmě determinován vývojem státní politické, ekonomické, sociální situace a také vnějšími okolními, globálními vlivy, které jsou v oblasti migrace neméně důležité. Ve sledovaném období tedy v letech 1989 – 2013, nastalo několik historických „milníků“ tedy i změn migrační politiky a legislativy. K velké změně došlo v roce 1989, kdy došlo k pádu „železné opony“, ke státnímu převratu, a ke změně ekonomického systému, tyto skutečnosti vedly k otevření hranic České republiky, jak z pohledu emigrace, která byla dosud převážně ilegální, a také především imigrace (vývoj viz druhá část práce). Do té doby nebyla migrační politika prioritou české vlády a nebyla tak ani příliš řešena. Začátkem devadesátých let došlo k, poněkud nesystematické, úpravě migrační legislativy, neboť jak tvrdí Drbohlav, byla upřednostněna rychlost před propracovaností.⁴⁹ Ke změně došlo např. v nahrazení zákona o pobytu cizinců z roku 1965⁵⁰ a vytvoření „moderního“ legislativního rámce. V roce 1992 proběhlo rozdělení Československa a následný vznik samostatné České republiky (1993), tato skutečnost s sebou přinesla problém, že se mnoho (v důsledku rozdělení požádalo téměř 400 tisíc Slováků o české občanství)⁵¹ občanů jak ČR, tak SR stalo „cizinci“, v nově

⁴⁸ ŠIŠKOVÁ, T. *Menšiny a migranti v České republice: my a oni v multikulturální společnosti 21. století*, s. 25

⁴⁹ DRBOHLAV, D. et al. *Migrace a (i)migranti v Česku*, s. 72

⁵⁰ BARŠOVÁ, A.; BARŠA, P., *Přistěhovalectví a liberální stát – Imigrační a integrační politiky v USA, západní Evropě a Česku*, s.222

⁵¹ DRBOHLAV, D. et al. *Migrace a (i)migranti v Česku*, s 73

vzniklých státech. V letech 1997-1998 došlo v České republice k ekonomickému propadu a růstu nezaměstnanosti, z tohoto důvodu došlo ke zpřísnění migrační politiky a v důsledku tohoto snížení zahraničních pracovníků na českém trhu. V roce 2000 byly přijaty důležité zákony o pobytu cizinců na území České republiky (Zákon č. 326/1999 Sb.) a o azylu (325/1999 Sb.). Zákon o pobytu cizinců na území České republiky ukončil migrační politiku ve stylu laissez faire praktikovanou v první polovině 90. let⁵² a zavedl nový vízový a pobytový režim, umožnil také cizincům požádat o trvalý pobyt. Dalším milníkem, tentokrát v globálním hledisku, byl rok 2001, kdy se upravovala legislativa, po teroristických útocích na Světové obchodní centrum. Rok 2004 byl pro ČR přelomový z důvodu vstupu do Evropské unie. V tomto důsledku došlo k odlišnému (liberálnějšímu) právnímu přístupu, zejména na trhu práce, k občanům Evropské unie, Evropského hospodářského prostoru a Švýcarska a zpřísnění politiky k občanům tzv. „třetích zemí“. Rok 2007 přinesl v oblasti migrační legislativy poměrně dost změn, Česká republika vstoupila do schengenského prostoru, a tak bylo nutno novelizovat legislativu v oblasti přeshraničního pohybu osob. Dalším opatřením byla restriktivní novela zákona o pobytu cizinců, z důvodu narůstajících účelových sňatků cizinců z důvodu získání občanství země EU. V roce 2007 byl také vytvořen projekt tzv. „zelených karet“, který vstoupil v platnost v roce 2009. Tento projekt měl za cíl podporu legální krátkodobé pracovní migrace a zároveň preventivní potírání ilegálního zaměstnávání cizinců. Později (rok 2011) byl tento systém pozměněn, rozšířen o tzv. modré karty, které jsou určeny pro vysoce kvalifikovanou pracovní sílu ze třetích zemí. Od začátku roku 2009 se migrační politika ČR i celé EU začala ubírat spíše restriktivním směrem z důvodu světové ekonomické krize. Politika následujících let byla směřována k lepší integraci cizinců již usazených na území ČR (usnadnění nabývání občanství, snižování jazykových bariér, rekvalifikační kurzy, zapojení do společenského, politického dění atd.) a na přilákání kvalifikované, odborné pracovní síly. V roce 2012 byly provedeny právní úpravy v oblasti zákona o zaměstnávání cizinců. K 1. 1. 2014 byl zaveden nový Zákon č. 186/2013 Sb., o státním občanství České republiky a o změně některých zákonů, který především umožňuje zavedení dvojího občanství, což by mělo vést ke zvýšení počtu nově nabytých českých občanství. V této statistice ČR dlouhodobě značně zaostává za ostatními státy EU.⁵³

⁵² BARŠOVÁ, A.; BARŠA, P., *Přistěhovalectví a liberální stát – Imigrační a integrační politiky v USA, západní Evropě a Česku*, s. 221

⁵³ ČIŽINSKÝ, P. „Emigranti“ a nový zákon o státním občanství

1.3.3) Migrační politika a legislativa České republiky

Termín česká migrační politika můžeme chápat jako soubor nástrojů a cílů k prosazování státní moci v oblasti migrace. Migrační politika, jak je zmíněno výše, slouží především k regulaci pobytu cizinců a vstupu/výstupu na/z území České republiky. Lze rozlišit hlavní dvě složky migrační politiky politiku imigrační a politiku integrační.⁵⁴ Migrační politika České republiky vychází ze společných politik Evropské unie a její provádění vyplývá ze společných právních nástrojů EU. Z tohoto důvodu musí ČR, jako stát brát ohled nejen na potřeby a zájmy státu, ale musí koncipovat své politiky a legislativu tak, aby byly harmonizovány se systémem migračních politik na úrovni Evropské unie. Mezi hlavní oblasti migrace, nejvíce vycházející z unijních politik, patří azyl a mezinárodní ochrana, oblast návratů (včetně vyhošťování neoprávněně pobývajících osob), usnadnění vstupu do ekonomického prostředí (trh práce) pro legální migranty a v dnešní době tolik problematická aktivní provádění vnější migrační politiky - ochrana vnější hranice Evropské unie, pomoc legitimním uprchlíkům a stabilizace zdrojových a tranzitních zemí.⁵⁵ Oblasti migrace, které nejsou v rámci Unie jednotné, ale každý stát si je takřikajíc „řeší po svém“, jsou legální migrace a problematika integrace cizinců, i zde však platí, že musejí vycházet z vymezených společných zásad⁵⁶. Mezi takové zásady patří přijímání legálních migrantů a usnadnění jejich vstupních procesů; zajištění mezinárodní ochrany nebo návratu do zemí původu pro migranty, kteří vědomě nelegálně vstoupí do EU, či jsou k tomu donuceni vnějšími okolnostmi; zajištění adekvátní integrace pro cizince trvale pobývajících na území jednotlivých států.

Aktuální verze migrační agendy Evropské komise obsahující opatření byla vydána v květnu 2015. Pro správné fungování celo-unijní migrační politiky je však zapotřebí, aby tyto zásady zodpovědně dodržovaly všechny členské státy EU. V opačném případě by to mohlo vést k destabilizaci celého systému a ohrožení základních pilířů integrační snahy Evropské unie, čehož jsme dnes, vzhledem k probíhající migrační krizi, pravděpodobně svědky.

⁵⁴ KUŠNIRÁKOVÁ, T., ČIŽINSKÝ, P., *Dvacet let české migrační politiky: liberální, restriktivní, anebo ještě jiná?* S. 499.

⁵⁵ MINISTERSTVO VNITRA ČESKÉ REPUBLIKY. *Migrace*. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/migrace/clanek/migrace-web-uvod-migrace.aspx>.

⁵⁶ Tamtéž

V České republice je gestorem pro problematiku mezinárodní migrace a mezinárodní ochrany Ministerstvo vnitra České republiky (MVČR), konkrétně Odbor azylové a migrační politiky. MVČR působí na úrovni legislativně – koncepční, analytické a z větší části také realizační. Část kompetencí v této oblasti je přiznána Policii České republiky (dozor vykonává Ředitelství služby cizinecké policie a nadřízeným správním orgánem je opět MVČR).⁵⁷ Dalšími subjekty a aktéry, kteří ovlivňují migrační politiku, jsou pak Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, Ministerstvo zahraničních věcí ČR, Ministerstvo průmyslu a obchodu ČR, šířeji pak i zaměstnavatelé, odborové svazy, politické strany, neziskové organizace, lobbistické skupiny a další).⁵⁸ Prioritou státu je dle Ministerstva vnitra ČR přijímat účinná opatření, která budou podporovat řízenou legální migraci a zároveň minimalizovat nelegální migraci. Současné priority státní politiky mezinárodní migrace a zásady k jejich naplňování obsahuje základní koncepční materiál - usnesení vlády České republiky č. 55 z 13. 1. 2003⁵⁹.

Pro uplatňování imigrační politiky má Česká republika k dispozici několik nástrojů⁶⁰. Mezi nejzásadnější nástroj úspěšné migrační politiky patří úspěšná integrace cizinců v Českém prostředí. V české integrační politice se jedná o obousměrný proces, kdy se zapojují jak cizinci, tak majoritní společnost. Základy integrační politiky tvoří důsledný monitoring a projekty na národní a regionální úrovni (včetně sítě regionálních integračních center). Do integračních procesů se úspěšně zapojují také nestátní neziskové organizace. Důležitou součástí integrace cizinců do majoritní společnosti je také umožnění vstupu na trh práce. Legislativní rámec migrační problematiky a problematiky mezinárodní ochrany tvoří zejména tyto skupiny dokumentů na úrovni EU, či státu⁶¹:

⁵⁷ MINISTERSTVO VNITRA ČESKÉ REPUBLIKY. *Migrační a azylová politika České republiky*. Dostupné z: <<http://www.mvcr.cz/clanek/migracni-a-azylova-politika-ceske-republiky-470144.aspx?q=Y2hudW09MQ%3d%3d>> .

⁵⁸ DRBOHLAV, D. et al. *Migrace a (i)migranti v Česku*, s. 69

⁵⁹ MINISTERSTVO VNITRA ČESKÉ REPUBLIKY. *Zásady politiky vlády v oblasti migrace cizinců*.

Dostupné z: <<http://www.mvcr.cz/clanek/zasady-politiky-vlady-v-oblasti-migrace-cizincu.aspx>>

⁶⁰ Blíže viz ČSÚ: Strategie migrační politiky 2015

⁶¹ blíže viz MINISTERSTVO VNITRA ČESKÉ REPUBLIKY. *Migrační a azylová politika České republiky*. Dostupné z: <<http://www.mvcr.cz/clanek/migracni-a-azylova-politika-ceske-republiky-470144.aspx?q=Y2hudW09Mw%3d%3d>>.

Oblast obecných norem:

- Listina základních práv a svobod; Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod; Úmluva o právech dítěte, tzv. Ženevská úmluva (o právním postavení uprchlíků) a další

Oblast vstupu a pobytu cizinců na území ČR a mezinárodní ochrana (azyl):

- Úmluva k provedení Schengenské dohody; Nařízení Rady (ES) č. 539/2001 o „třetích zemích“; tzv. Schengenský hraniční kodex; tzv. vízový kodex
- Zákon o pobytu cizinců na území České republiky; Zákon o azylu; Zákon o dočasné ochraně cizinců a další

Oblast nabývání státního občanství ČR:

- Zákon o nabývání a pozbývání státního občanství ČR; Zákon o státním občanství České republiky;

Další zákonem upravené oblasti⁶²: oblast zaměstnanosti cizinců; oblast vzdělávání cizinců; oblast kriminality, nelegální migrace cizinců; oblast zdravotní péče;

⁶² ČSÚ. *Legislativa a dokumenty v oblasti migrace a mezinárodní ochrany*. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/cizinci/legislativa-a-dokumenty-v-oblasti-migrace-a-mezinarodni-ochrany>.

2.) Kvantitativní analýza imigrace do České republiky v období 1989 – 2013

Obsahem praktické části práce je zejména zmapování imigrace do České republiky v letech 1989 – 2013. Na začátku kapitoly je uveden historický vývoj migrace na českém území. Dále jsou zmíněny metodické změny navazující zejména na legislativní úpravy v oblasti migrace. V kapitole 2.3 jsou analyzována celková data týkající se imigrantů a cizinců pobývajících na území České republiky. Dále jsou v této části rozebráni cizinci, imigranti z hlediska národnostního složení, regionálního rozmístění s přihlédnutím na časový vývoj ve sledovaném období. Kapitola 2.6 krátce mapuje ekonomické aktivity imigrantů a cizinců v ČR.

Jak již bylo zmíněno v teoretické části, (reálná) migrace je jedním z nejhůře sledovatelných a tím i prognózovatelných demografických jevů. Migrace je silně ovlivněna nejen ekonomickou, společenskou a politickou situací v České republice, ale i shodnými faktory především v okolních zemích, které by mohly být zdrojem potenciálních imigrantů nebo naopak cílem emigrantů. Důležitou roli pak hraje také legislativa týkající se pobytu cizinců v ČR. Mezi hlavní milníky poměrně nedávné historie, kterou má tato práce za cíl mapovat, patří zejména změna politických poměrů v roce 1989. Před tzv. sametovou revolucí byla přirozená migrace velmi silně ovlivněna politickou situací, kdy Československá republika byla oddělena od západních zemí „fyzickou bariérou železné opony“. Dalšími milníky jsou rozdělení Československé republiky, následný vznik samostatné České republiky v roce 1993, vstup ČR do Evropské unie v roce 2004 a přistoupení České republiky do schengenského prostoru v roce 2007. Tyto události vedly ke změně migračních jevů vyskytujících se na území ČR, především ke zvýšení imigrace, zvýšení legální emigrace a snížení té ilegální. Toto tvrzení dokazuje např. údaj o procentuálním počtu příslušníků cizí národnosti v obyvatelstvu na území České (Československé) republiky. V roce 1989 to bylo pouhých 0,34%⁶³ (na území tehdejší Československé republiky), zatímco v roce 2013 to bylo 4,18%⁶⁴ (na území České republiky). Důležitý je také fakt, že po roce 1989 je migrační saldo téměř celou dobu kladné, s výjimkou roku 2001 (viz graf II). Z toho

⁶³ viz Graf č. IV, kapitola 2.3

⁶⁴ viz Graf č. IV, kapitola 2.3

vyplývá, že imigrace pomáhá korigovat „vymírání“ obyvatelstva a také jev stárnutí obyvatelstva, jelikož drtivá většina imigrantů jsou osoby v produktivním věku.

2.1) Pohled do historie migrace na území České republiky

Struktura obyvatel na území České republiky je historicky významně ovlivněna migračními procesy. Ve středověku se jednalo o kolonizační imigraci z území zejména dnešního Německa, Itálie a Rumunska. Dvě hlavní období historických emigrací byly období v průběhu a po tzv. husitských válkách (1. polovina 15. století) a dále v období třicetileté války (17. století). V období tzv. demografické revoluce (19. stol.) docházelo k populačnímu přetlaku a nárůstu emigrace. Pro období 1850 – 1914 je celkové migrační saldo⁶⁵ záporné v počtu 1,54 milionu obyvatel⁶⁶. Emigrační destinace byly hlavně do centra tehdejší Rakousko-uherské říše, průmyslových oblastí – Vestfálsko, Sasko, severní Francie, zemědělských oblastí na jihovýchodě Rakousko-Uherské monarchie a Ruska, dále pak „kolonizační“ migrace do USA a Kanady.⁶⁷ Negativní migrační saldo obyvatelstva pokračovalo i v období první světové války. Dosavadní vysoká míra emigrace se v období první republiky snižovala. Vliv na imigraci měl především samotný vznik Československé republiky, což se projevilo vlnou reemigrací z USA, Rakouska a dalších států. Další skupinou imigrantů ve 20. letech byli občané Ruska, přecházející před tamními revolučními událostmi. V období hospodářské krize na konci 20. a ve 30. letech došlo v Československu, stejně jako v řadě evropských zemí a USA, k výraznému zpřísnění migrační politiky. Se vznikem Protektorátu Čechy a Morava nastaly dobrovolné i vynucené odchody pracovníků na území Německa, naopak z Německé říše přicházeli pracovníci na území Sudet.⁶⁸ Po skončení války bylo celkem, do konce roku 1947, deportováno či vyhnáno z českých zemí asi 2,8 miliony Němců⁶⁹. Tento akt znamenal značnou národnostní homogenizaci země. Vysídlené oblasti pohraničí byly částečně doosídlovány jak vnitřní migrací, tak imigranty ze zahraničí a reemigranty. Migrační toky na území dnešní České republiky byly v období 1948 – 1989 značně determinovány především politickou a ekonomickou situací. Saldo migrace, jak legální, tak nelegální, je

⁶⁵ Jedná se pouze o odhad migračního salda, jelikož v tomto období neexistovala migrační statistika. Odhad je zpracován tzv. diferenční metodou, což je rozdíl mezi bilancí přirozené reprodukce a výsledky sčítání lidu.

⁶⁶ SRB, V., 1000 let obyvatelstva v českých zemích.

⁶⁷ DRBOHLAV, D et al. Migrace a (i)migranti v Česku. (s. 18-20).

⁶⁸ ARBURG, A. VON – STANĚK, T. *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945 – 1951*. Str. 48-51.

⁶⁹ DRBOHLAV, D et al. *Migrace a (i)migranti v Česku*. (s. 23).

po celou tuto dobu záporné. Významná byla zejména emigrace nelegální. Její přesné počty je obtížné určit, odhady se pohybují od 400 do 500 tisíc obyvatel.⁷⁰ Specifika mezinárodní migrace spočívala v izolovanosti nejen od ostatních částí světa, ale volný pohyb osob nebyl možný ani v rámci zemí socialistického bloku. Cílovými zeměmi československých emigrantů byly hlavně Německo, Rakousko, USA a Kanada. Nejčastěji emigrujícími byli mladší lidé s rodinami, kteří byli ekonomicky aktivní a mnohdy zastávali kvalifikovanější zaměstnání. V tomto období můžeme najít dvě velké emigrační vlny, kdy obyvatelé reagovali na politické události v zemi. První z nich byl nástup komunistické strany k moci v roce 1948, druhou pak politické uvolnění a následná okupace Československa vojsky Varšavské smlouvy v roce 1968. Imigrace byla silně regulována a vyskytovala se zejména v oblasti sjednocování rodin a sňatků. V 70. letech se začal projevovat nedostatek pracovních sil pro dominující průmyslová odvětví. Situace byla řešena aktivnější imigrační politikou. Pracovní pozice byly obsazovány uční a dělníky z ostatních socialistických zemí. Jednalo se o občany Polska, Vietnamu, Kuby, Angoly, Mongolska, Severní Korey, Jugoslávie a Maďarska. Nejvýznamnější migrační toky měla Československá republika s Polskem, Vietnamem a Kubou. Toky mezi Polskem, Vietnamem a ČSR byly historicky dlouhodobější a můžeme je pozorovat i v dnešní době, co se týče imigrace Kubánců, tak byl narůstající imigrační proud zastaven rokem 1989 kvůli politickému a ekonomickému odcizením obou států. V období po změně režimu v roce 1989 – 1992 dominují v Československé republice především migrační toky mezi územím dnešní České republiky a Slovenské republiky.

2.2) Metodika statistického sledování mezinárodní migrace v ČR

Statistická data v oblasti migrace obyvatel jsou v čase mnohem hůře srovnatelná, než např. data týkající se přirozeného pohybu obyvatelstva. Důvodem je nekonzistentnost metodologie, kterou používá primární orgán sběru dat v oblasti migrace – Ministerstvo vnitra České republiky, od kterého následně údaje přebírá např. Český statistický úřad (ČSÚ) a další. Dalším zdrojem dat o migraci jsou pravidelná sčítání lidu, realizovaná ČSÚ. Ze sčítání lidu není možno získat časově srovnatelná data pro roky 1991, 2001, 2011 z důvodu metody sčítání cizinců, kdy pro rok 1991 byli sčítáni pouze osoby s trvalým

⁷⁰ např. KUČERA, M. 1994 – *Populace České republiky 1918 – 1991*. acta demographica, XII.
HORÁKOVÁ, M. 2000. *Legal and Illegal Labour Migration in the Czech Republic: Background and Current Trends*. International Migration Papers, č. 32. Geneva: International Labour Organization.

pobytem, v roce 2001 již byli evidováni i cizinci s vízy nad 90 dní, avšak ve srovnání s registrem MV ČR, jich bylo zachyceno pouze asi 60%.⁷¹ Vliv na počty migrantů mohou mít také změny ve vymezení obyvatelstva ČR a tím i změny ve vymezení zahraniční migrace.

Pro sledování migrace jsou pro ČR důležité následující roky a události. První z nich je rok 1989, kdy došlo ke změně politického režimu a tehdejší „uzavřené“ Československo začalo otevírat své hranice světu. Rok 1993 a vznik samostatné České republiky je důležitý především z územního hlediska sledování migrace a vznikem nových státních příslušností pro Českou a Slovenskou republiku. Významným milníkem pro sledování migrace je rok 2001. Do konce roku 2000 bylo do zahraničního stěhování zahrnuto pouze stěhování osob s trvalým pobytem v ČR, od roku 2001 se do tohoto stěhování zahrnuje stěhování cizinců s vízem nad 90 dnů i cizinců s, v České republice uděleným, azylem. Po vstupu České republiky do Evropské unie, v roce 2004, se evidované statistiky týkají nově i občanů EU/EHP a Švýcarska s přechodným pobytem včetně jejich rodinných příslušníků a občanů tzv. třetích zemí s dlouhodobým pobytem. V roce 2007 došlo ke vstupu České republiky do tzv. schengenského prostoru, tedy prostoru v rámci 22 členských států Evropské unie Norska, Islandu, Švýcarska a Lichtenštejnska, v němž je umožněn volný pohyb osob. V návaznosti na tuto událost došlo ke změně legislativy a tudíž i ovlivnění imigračních procesů. Rok 2013 byl zvolen, jak je zmíněno v úvodu, především z důvodu dostupnosti statistických dat o která se analýza opírá. Kromě výše zmíněných problematických oblastí v rámci sledování migrace můžeme uvést ještě další, zejména nemožnost statistického zachycení všech migračních proudů. Tento problém se týká především skutečnosti, že řada občanů České republiky dlouhodobě (v některých případech i trvale) pobývá v zahraničí, aniž by tuto skutečnost hlásila daným úřadům. Tento fakt může částečně zkreslovat evidované statistiky, např. při sčítání lidu bývá zjištěný počet obyvatel ČR zpravidla o několik desítek tisíc osob nižší, než počet osob vypočítaný na základě bilancí obyvatelstva.⁷² Skutečné saldo migrace je proto nižší, než saldo vypočtené jako rozdíl přistěhovaných a vystěhovaných. Do této kategorie patří také neevidovaní, zpravidla nelegální imigranti.

⁷¹ DRBOHLAV, D., Migrantí a (i)migrantí v Česku, str. 31

⁷² Zpravodaj České demografické společnosti 61/2014, str. 1

2.3) Souhrnná kvantitativní data o imigrantech a občanech cizí státní příslušnosti v ČR v letech 1989-2013

Ze souhrnných dat o migraci na území České republiky je patrné, že v dlouhodobém vývoji počet cizinců trvale a dlouhodobě žijících v ČR stoupá (viz graf III). Tento fakt přispívá a do budoucna patrně ještě více přispívat bude k postupným změnám ve struktuře obyvatelstva, a to především zpomalením úbytku populace, způsobeného přirozenou měnou obyvatelstva.⁷³ Ze země charakterem tradičně emigračním (podrobněji viz kapitola 2.1), se v první polovině 90. let Česká republika stala zemí „mezi východem a západem“ a především zemí tranzitní. Postupem času se stávala zemí cílovou – imigrační. V posledních letech se Česká republika stala zemí, kam imigranti přicházejí trvale, či dlouhodobě pobývat za účelem práce, obchodu a studia.

V devadesátých letech se počet cizinců, kteří dlouhodobě pobývají na území ČR, několikanásobně zvýšil, jak je patrné z grafu I. Mezi lety 1994 až 1999 došlo za poměrně krátkou dobu k více než dvojnásobnému nárůstu počtu trvale usazených občanů cizí státní příslušnosti, a to z celkového počtu 104 000 na téměř 230 000. V roce 2000 se počet cizinců snížil přibližně o 30 000, tato změna je obecně připsána změnou legislativy., kdy k 1. lednu 2000 vstoupil v platnost nový zákon⁷⁴ o pobytu cizinců v ČR, který podstatně zpřísnil vstupní a pobytový režim většiny cizinců.⁷⁵ Tento zákon byl novelizován v polovině roku 2001, což mělo za následek opětovný nárůst počtu imigrantů. V roce 2004 vstoupila Česká republika do Evropské unie, což s sebou neslo opět změnu legislativy - rozšíření kategorií pobytu, kdy kromě stávajících pobytů trvalých a víz nad 90 dnů, jsou rozlišovány také pobyty dlouhodobé (navazující na víza nad 90 dnů) a pobyty přechodné pro občany Evropské unie a jejich rodinné příslušníky. Trend růstu legálně usazených cizinců v ČR pokračoval až do roku 2008, kdy dosáhl celkový počet cizinců asi 438 tisíc obyvatel. Od roku 2009 je ze statistik patrný mírný pokles počtu cizinců žijících na území ČR, tato skutečnost je připisována globální ekonomické krizi a pokračující recesi českého

⁷³ Přirozená měna obyvatelstva (přirozený pohyb) je daný přirozenou obnovou obyvatelstva - výměnou generací narozených a zemřelých. Druhou částí pohybu (měny) obyvatelstva je mechanický pohyb (měna) obyvatelstva, též migrace nebo stěhování – daný prostorovým přemísťováním (stěhování) obyvatelstva, a tedy výměnou souborů přistěhovaných a vystěhovaných (ROUBÍČEK, V. *Úvod do demografie*, str. 216)

⁷⁴ Zákon č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území ČR

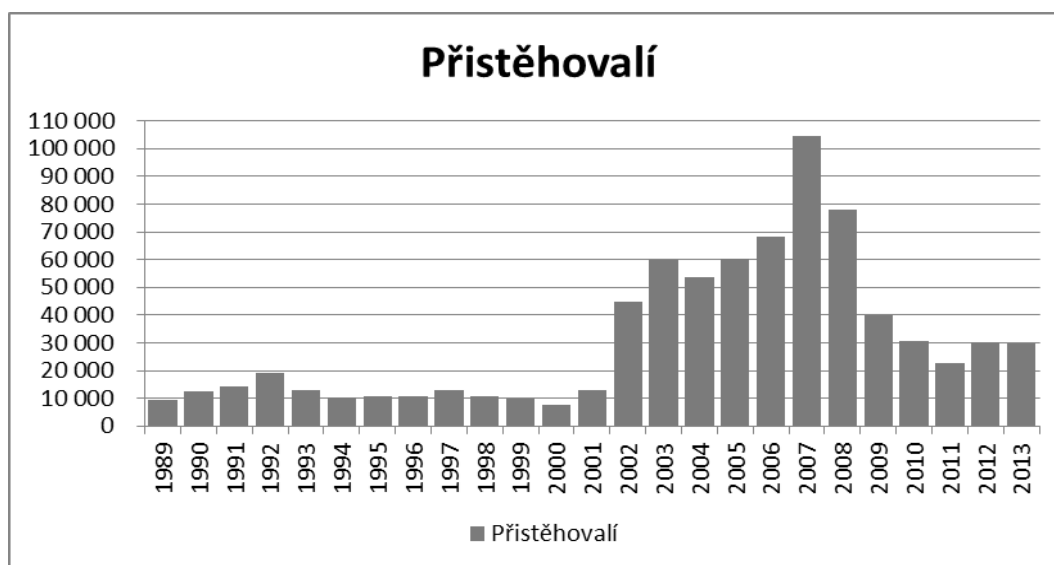
⁷⁵ ČSÚ. *Cizinci: Počet cizinců – Popis aktuálního vývoje*. Dostupné z:

<https://www.czso.cz/csu/cizinci/ciz_pocet_cizincu-popis_aktualniho_vyvoje>.

hospodářství. Od roku 2009 se počet cizinců pohybuje okolo 430 tisíc, nebyly zaznamenány nikterak dramatické výkyvy do kladných, či záporných čísel. Počet přistěhovalých měl, po odeznění negativních důsledků ekonomické krize, v posledních letech sledovaného období, také spíše stagnující charakter. K výraznějšímu růstovému trendu zahraniční imigrace, z let před ekonomickou krizí, by muselo dojít ke zlepšení ekonomické situace a dostatečnému počtu pracovních příležitostí pro imigranty⁷⁶, k čemuž jak ukazuje současný vývoj, dochází (roky 2013, 2014, 2015).

Pro lepší přehlednost jsou níže uvedeny grafy s vybranými statistickými údaji.

Graf I. Přistěhovalí do ČR v letech 1989 – 2013, údaje jsou v absolutním počtu osob přistěhovalých, kterým byl udělen trvalý pobyt i dlouhodobý pobyt nad 90 dnů

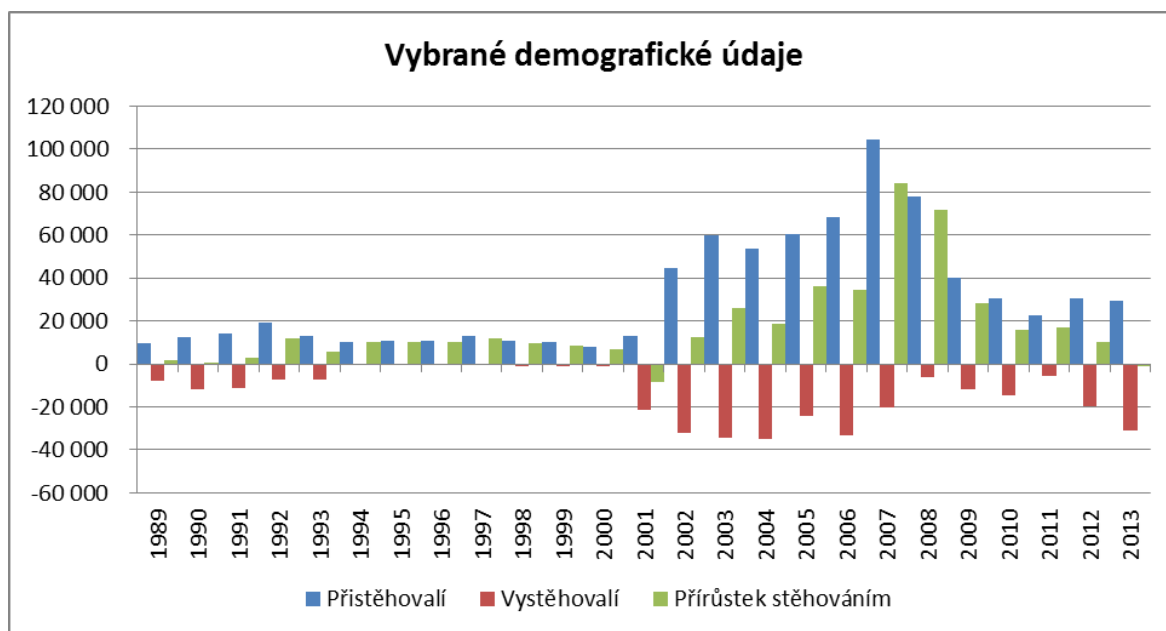

Zdroj dat: ČSÚ, veřejná databáze, vlastní zpracování

V grafu I. Přistěhovalí do ČR v letech 1989 – 2013 jsou zobrazeny počty přistěhovalých v jednotlivých letech, v absolutních počtech. Ve sledovaném období není patrný jednoznačný rostoucí či klesající trend. Výrazný nárůst je patrný po roce 2001 a v roce 2007, kdy došlo k úpravě legislativy a metodiky sledování (viz výše). Pokles počtu přistěhovalých je patrný v období ekonomických recesí po roce 1997 a 2008. V každém případě, jak již bylo napsáno, má zásadní vliv na výkyvy změna migrační politiky a legislativy reagující na zahraniční i tuzemskou situaci.

⁷⁶ FIALA, T., LANGHAMROVÁ, J. *Zahraniční migrace se Slovenskem a ostatními zeměmi během posledních 20 let*. Str. 4.

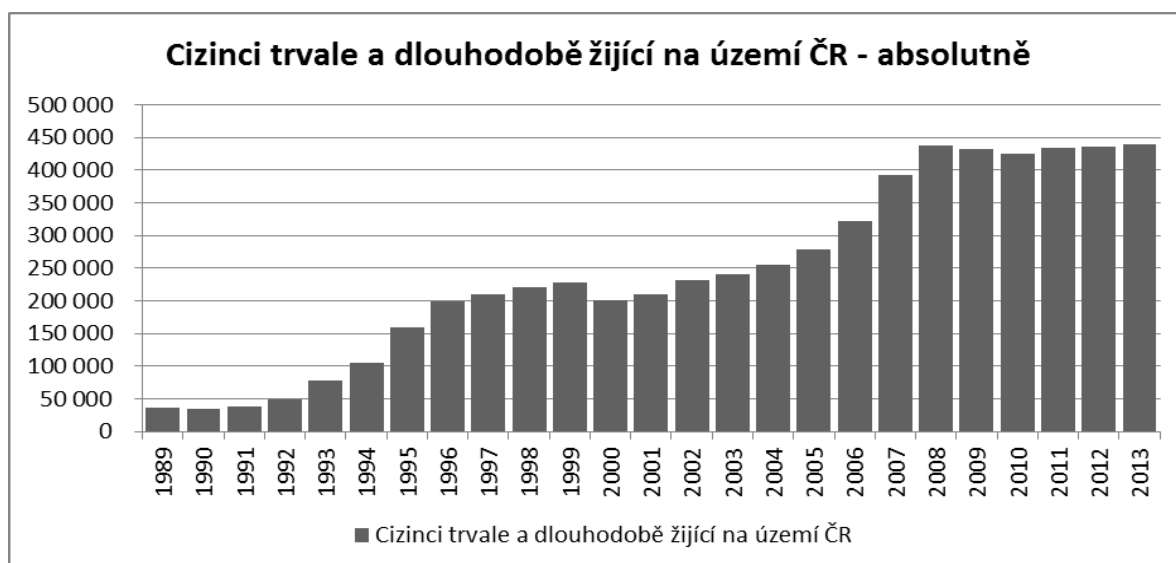
Graf II. Počet přistěhovaných, vystěhovaných a celkového přírůstku stěhováním (migračního salda) v ČR v letech 1989 - 2013

Zdroj dat: ČSÚ, veřejná databáze, vlastní zpracování

V tomto grafu je informace o přistěhovaných doplněna také informací o vystěhovaných z České republiky a výsledného migračního salda. Analýza emigrací nebyla předmětem této práce. Pro všechny roky sledovaného období kromě roku 2001 je pro Českou republiku charakteristické kladné migrační saldo.

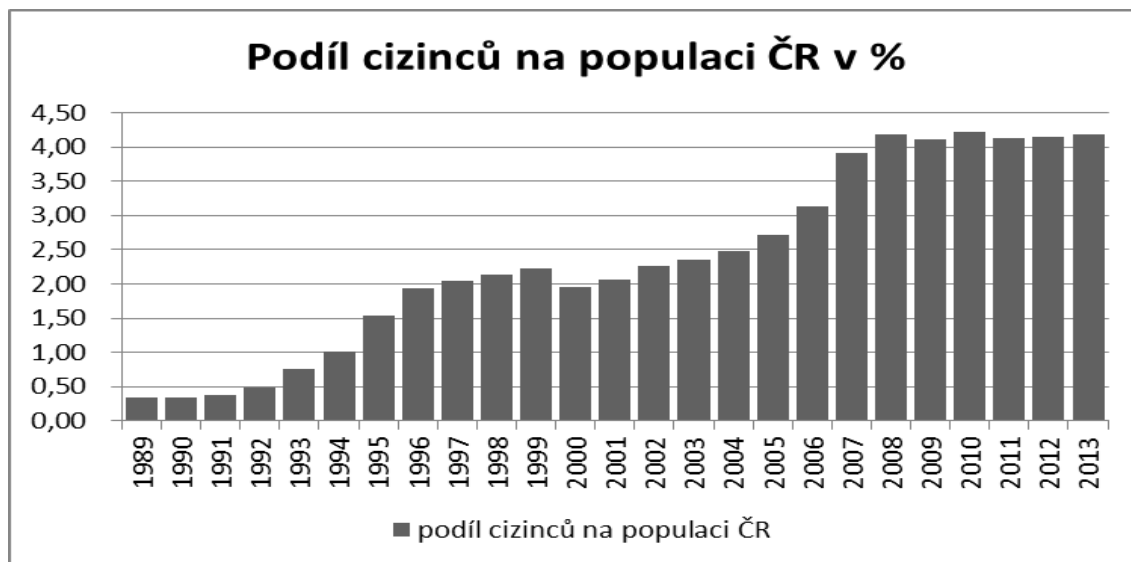
Graf III. – Cizinci trvale a dlouhodobě žijící na území ČR v období 1989 – 2013, v absolutních počtech

Zdroj dat: ČSÚ, veřejná databáze, vlastní zpracování

U absolutního počtu cizinců trvale a dlouhodobě žijících v České republice je možné sledovat spíše rostoucí dlouhodobý trend, opět s výjimkou let, kdy vlivem především hospodářských propadů, došlo ke zpřísnění imigrační politiky.

Graf IV. – Podíl cizinců trvale a dlouhodobě pobývajících na území ČR v období 1989 – 2013 na celkové populaci ČR

Zdroj dat: ČSÚ, veřejná databáze, vlastní zpracování

Věková a genderová struktura cizinců v ČR

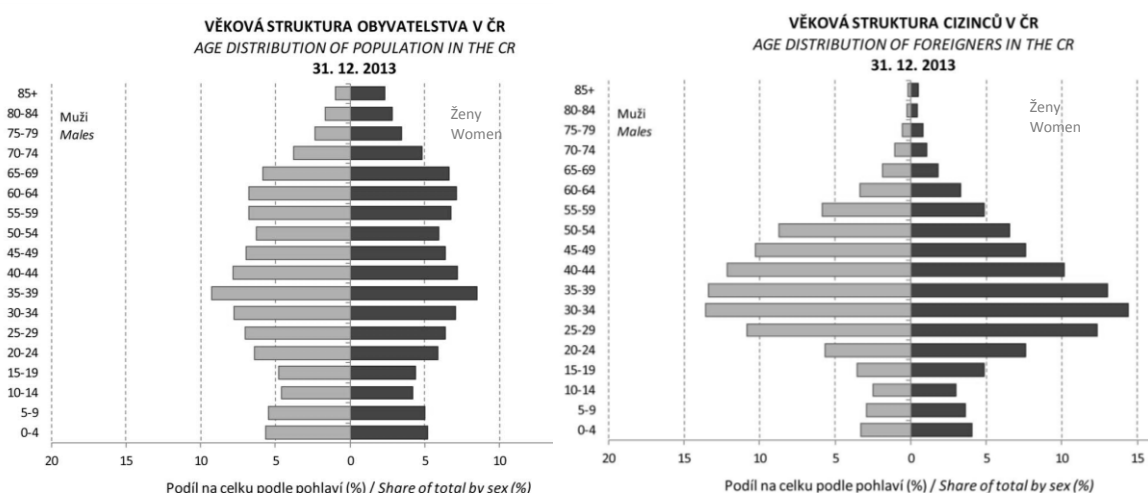
Věková struktura cizinců v ČR je, např. dle Sčítání lidu, domů a bytů 2001 a 2011 prováděného ČSÚ, charakteristická výrazným zastoupením osob v produktivním věku, tedy ve věku 15 – 64 let. Tato skutečnost je dána zejména pracovně orientovanou imigrací. Podíl této věkové skupiny populace cizinců je nad 80%, což je asi o 10 - 20% více než u majoritní společnosti občanů s českým státním občanstvím⁷⁷. Procentuální zastoupení předproduktivní a postproduktivní skupiny obyvatelstva byl u cizinců nižší, zejména složky postproduktivní, nad 65 let. Největší podíl předproduktivní složky populace se objevil u občanů Vietnamu a Ruské federace. Naopak nejstaršími skupinami cizinců byli občané Polska a Bulharska.⁷⁸ V devadesátých letech, v režimu „starého“ typu sledování migrace, byl podíl mužů a žen u imigrantů téměř vyrovnaný. Po roce 2001 a změně metodiky sledování přistěhovalých se také změnilo věkové a genderové složení imigrantů. Muži po roce 2001 tvoří 60 – 65% přistěhovalých i vystěhovalých do/z ČR, což lépe

⁷⁷ ČSÚ. *Sčítání lidu, domů a bytů 2001, Sčítání lidu domů a bytů 2011.*

⁷⁸ ČSÚ. *Cizinci v České republice podle dat sčítání lidu, str. 5*

odpovídá převažujícímu charakteru pracovně podmíněné migrace.⁷⁹ Muži dominují jak u imigrantů ze zemí Evropské unie i z tzv. třetích zemí. Dle věkového rozložení cizinců podle pohlaví převažovali muži ve věku 25 - 50 let, jejichž podíl je dlouhodobě kolem 50% všech cizinců. Rozložení žen cizí státní příslušnosti bylo více rovnoměrné. Největší zastoupení měly ženy ve věkové skupině 25 - 40 let.

Graf V. – Věková struktura obyvatelstva v ČR a věková struktura cizinců v ČR, údaje k 31. 12. 2013

Zdroj dat: ČSÚ, veřejná databáze⁸⁰, převzato

Věkovou strukturu cizinců v České republice je charakteristická daleko větším zastoupením osob v produktivním věku, než je tomu u věkové struktury občanů s českým státním občanstvím. Důvodem je převažující typ imigrace, kdy imigranti přicházejí do České republiky zejména za prací.

⁷⁹ DRBOHLAV, D. *Migrace a (i)migranti v Česku*. Str. 35.

⁸⁰ ČSÚ, veřejná databáze [online][cit. 1.4.2016]. Dostupné z:

<https://www.czso.cz/documents/10180/25419184/29002714_1g67.jpg/93c5ee23-282f-4729-98c9-6e1f222131bb?version=1.0&t=1419893002672>

2.4) Národnostní složení imigrantů 1989-2013

Nejintenzivnější (i)migrační toky probíhají z pohledu České republiky dlouhodobě se Slovenskem, Ukrajinou, Vietnamem, Polskem a Ruskem. Dle dat ČSÚ se tyto národnosti v předních pěti příčkách žebříčku nejčastěji zastoupených cizinců, dle státního občanství, nemění již od roku 1996. Dalšími významnějšími národnostmi, jejichž občané dlouhodobě či trvale pobývající na území ČR patří občané Německa, Bulharska, Spojených států amerických, Číny, dnes již bývalé Jugoslávie a zemí vzniklých po jejím rozpadu (Chorvatsko, Bosna a Hercegovina, Srbsko, Černá Hora), Moldavska, Mongolska, Velké Británie, Rumunska, Itálie, Rakouska, Francie a Kazachstánu. V dlouhodobější perspektivě (od roku 2004), převažují imigranti z tzv. třetích zemí, tedy zemí mimo Evropskou unii. Poměr imigrantů ze třetích zemí je asi 2/3 ku 1/3 ze zemí EU – toto rozložení je zapříčiněno zejména množstvím imigrantů z Ukrajiny, Ruska a Vietnamu.

Tab. I. - Deset nejčastěji zastoupených cizinců podle státního občanství ve vybraných letech 1996, 2002, 2008, 2013. Počty jsou celkové, jsou zahrnuti občané pobývající trvale i dlouhodobě (pobyt nad 90 dní)

1996		2002		2008		2013	
Celkem	199 152		231 608		437 565		439 189
Slovensko	50 255	Slovensko	61 102	Ukrajina	131 921	Ukrajina	105 138
Ukrajina	46 303	Ukrajina	59 145	Slovensko	76 034	Slovensko	90 948
Polsko	24 491	Vietnam	27 143	Vietnam	60 255	Vietnam	57 347
Vietnam	17 620	Polsko	15 996	Rusko	27 086	Rusko	33 138
Rusko	6 697	Rusko	12 813	Polsko	21 710	Polsko	19 452
Německo	5 875	Německo	5 183	Německo	17 496	Německo	18 507
Jugoslávie	5 007	Bulharsko	4 183	Moldavsko	10 636	Bulharsko	9 132
Čína	4 774	Spojené státy	3 362	Mongolsko	8 569	Spojené státy	7 134
Bulharsko	4 302	Jugoslávie	3 204	Bulharsko	5 922	Rumunsko	6 777
Spojené státy	4 116	Čína	3 196	Spojené státy	5 272	Moldavsko	5 663

Zdroje dat: ČSÚ: Cizinci v ČR podle státního občanství 1994 – 2014 (31. 12.)⁸¹; ČSÚ:

Vývoj počtu cizinců v ČR v letech 2004 – 2014 (stav k 31. 12.) – dle kategorií cizinců⁸², vlastní zpracování

⁸¹ ČSÚ, Data – počet cizinců [online][cit 30.3.2016]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/cizinci/4-ciz_pocet_cizincu.

⁸² ČSÚ, Cizinci v ČR – 2014 [online] [cit. 30.3.2016]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/cizinci-v-cr-2014-qvpx8fb5ek>.

2.4.1) Občané Slovenské republiky

Jedno z největších zastoupení mají dlouhodobě státní příslušníci Slovenské republiky, což je nepochybně dáno dlouhodobou koexistencí Čechů a Slováků v jednom státě v letech 1918 – 1939 a 1945 – 1992. V období po druhé světové válce směřovali imigranti ze Slovenska především do oblasti, od německého obyvatelstva, vysídleného českého pohraničí. V padesátých a šedesátých letech dvacátého století se pozornost slovenských imigrantů přesouvá k významným průmyslovým aglomeracím Ostravska a Podkrušnohoří. V osmdesátých letech dvacátého století a později se do popředí migrace dostávají velká města jako Praha, Brno a Ostrava. V období po 2. světové válce až do 80. – 90. let převažovala imigrace slovenské nekvalifikované pracovní síly, dělnických profesí. V posledních dekádách je viditelný trend v pracovní imigraci Slováků v oblastech kvalifikované pracovní síly a inteligence, především v oblastech zdravotnictví a vědy.⁸³ V oblasti migrace mezi Českou a Slovenskou republikou hrálo významnou roli rozdělení Československa na konci roku 1992. V roce 1992 se do ČR přistěhovalo více než 19 tisíc osob, z tohoto počtu bylo asi 12 tisíc Slováků, v následujícím roce 1993 byla z počtu 13 tisíc přistěhovalých více než polovina občanů Slovenské státní příslušnosti. Stejně významný (v relativních číslech) byl i proud opačný – počet emigrantů z České republiky byl v letech 1992 a 1993 nad 7 tisíc, z tohoto počtu více než 90% občanů směřovalo právě na Slovensko.⁸⁴ Po rozdělení Československé republiky navíc nabylo výše 400 tisíc Slováků české státní občanství.⁸⁵ V dalších letech podíl přistěhovalých ze Slovenska na všech přistěhovalých značně kolísal. Například v roce 2003 to bylo více než 40% v letech 2006 a 2008 méně než 10%. K 31. 12. 2013 bylo na území ČR evidováno 91 tisíc Slováků, což bylo asi 21% všech cizinců pobývajících v České republice.⁸⁶ Zajímavostí je, že v žádné ze zemí EU nepobývá tolik občanů Slovenské republiky, jako v ČR⁸⁷, což je dáno již zmíněnými faktory, společnou historií, velmi malými kulturními a jazykovými odlišnostmi.

⁸³ DRBOHLAV, D. *Migrace a (i)migranti v Česku.*, str. 34

⁸⁴ FIALA, T., LANGHAMROVÁ, J. *Zahraniční migrace se Slovenskem a ostatními zeměmi během posledních 20 let*, str. 2

⁸⁵ ČSÚ: Cizinci v České republice podle dat sčítání lidu, str. 3

⁸⁶ Veřejná databáze ČSÚ, Dostupné z: < <https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/cs/index.jsf?page=uziv-dotaz#>>.

⁸⁷ BARDOŇOVÁ, H.; MAREŠOVÁ, J. *Cizinci na území ČR uplynulém desetiletí*. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/20555413/1804120346_49.pdf/d6eb0d9e-674f-4227-95fe-ef0b8c39705f?version=1.0>.

2.4.2) Občané Ukrajinské republiky

Občané Ukrajiny migrují do České republiky zejména za hledáním pracovního uplatnění. Příčinou vysokých čísel u emigrace ukrajinských občanů je dlouhodobá hospodářská krize v jejich vlasti, která má kořeny v problematickém přechodu k tržnímu hospodářství po rozpadu Sovětského svazu v 90. letech 20. století a dále v celosvětové hospodářské krizi po roce 2008. Pull faktory, proč Ukrajinci volí jako cílovou destinaci Českou republiku, jsou mimo jiné relativní geografická blízkost a poměrně malé jazykové a kulturní bariéry. Občané Ukrajinské republiky jsou koncentrováni nejvíce ve velkých městech (Praha, Brno, Ostrava) a v regionech s vyšší nabídkou pracovních míst (Mladá Boleslav, Liberec).⁸⁸ Obrovský nárůst počtu ukrajinských státních příslušníků byl zaznamenán mezi roky 1993 z počtu necelých 3 tisíc občanů na necelých 50 tisíc v roce 1996⁸⁹. Do konce roku 1998 se počet ukrajinských občanů snížil téměř o polovinu, vlivem hospodářského poklesu a zpřísnění migrační politiky ČR. Následuje opětovný růst, občané Ukrajiny postupně nahrazují na první příčce počtu cizinců v ČR občany Slovenska, přičemž jednoznačně dominují od roku 2005⁹⁰. Na konci sledovaného období, v roce 2013 bylo k 31. 12. v ČR evidováno 105 tisíc občanů Ukrajinské republiky, což je asi čtvrtina všech cizinců evidovaných v ČR.⁹¹ Občané ukrajinské státní příslušnosti tvořili v roce 2013 vůbec největší zastoupení cizinců evidovaných na území ČR.

2.4.3) Občané Vietnamské socialistické republiky

První občané Vietnamu začali na území ČR přicházet již v 50. letech 20. století. Nejpočetnější migrace pak probíhala v 70. letech 20. století, kdy docházelo k aktivnější migrační politice v rámci socialistických států, v důsledku nedostatku pracovních sil v některých státech, jak je již zmíněno v kapitole 2.1. Vietnamští občané přicházeli v období socialismu především jako studenti a učni v oborech strojírenství, potravinářství, textilního, obuvnického, chemického průmyslu. V obdobných odvětvích zde přicházeli také dělníci za prací.⁹² V roce 1989 pracovalo, či studovalo v Československu kolem 33

⁸⁸ ČSÚ: Cizinci v České republice podle dat sčítání lidu, str. 3

⁸⁹ ŠÍŠKOVÁ, T. *Menšiny a migranti v České republice*, str.86

⁹⁰ Drbohlav D. *Migranti a (i)migranti v Česku*. str. 35

⁹¹ Veřejná databáze ČSÚ, Dostupné z: < https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/cs/index.jspx?_afz=uziv-dotaz#>.

⁹² ŠÍŠKOVÁ, T. *Menšiny a migranti v České republice*, str. 104

tisíc Vietnamských občanů⁹³. Po roce 1989 došlo k výraznému poklesu ekonomicky aktivních občanů Vietnamu z důvodu ukončení a neobnovení spolupráce mezi oběma státy. V průběhu 90. let počty vietnamských občanů začal opět stoupat, především díky příchodu Vietnamců ze sousedních států. Po roce 1989 se také mění důvody imigrace, převažuje obchodní činnost na místo do té doby obvyklých studijních a zaměstnaneckých motivů. Vietnamští občané byli, dle zjištění ČSÚ ze Sčítání lidu 2011, nejvíce evidováni v Praze, Ústeckém a Karlovarském kraji. V roce 2013 bylo evidováno na území ČR přes 57 tisíc občanů vietnamského státního občanství.

2.4.4) Občané Ruské federace

Občané Ruska začali být v absolutních číslech významnou komunitou po roce 2001. Ruská imigrace má však na území České (Československé) republiky dlouhou tradici již od dvacátých let 20. století, kdy v rámci tzv. „ruské akce“, po bolševickém převratu v roce 1917, bylo přijato více než 25 tisíc občanů Ruska⁹⁴. V rámci této imigrační události přicházeli zejména děti, ženy, invalidé, techničtí a kulturní pracovníci, zemědělci a studenti. Ve 30. letech 20. století počet Rusů žijících na území ČR (ČSR) klesnul především z důvodu ekonomické krize. Po skončení druhé světové války v roce 1945 byla většina Rusů přemístěna zpátky do Sovětského svazu. Další imigrační vlna přišla v devadesátých letech 20. stol. po rozpadu Sovětského svazu. Hlavními důvody mezinárodního pohybu mnoha Rusů (od 90. let. 20. stol.) jsou především silné push faktory existující v Ruské federaci, podobně jako na Ukrajině. Mezi tyto push faktory patří přetrvávající krize celé sociální sféry společnosti zahrnující vysokou nezaměstnanost, obecně snižující se kvalitu života, rostoucí chudobu, snižující se koupěschopnost, nedostupnost lékařské péče, zhoršující se zdravotní stav populace (nárůst sociopatologických jevů), zhoršená dostupnost a kvalita vzdělání, ztráta tzv. sociálních jistot a rozpad společenských vztahů.⁹⁵ Největší koncentrace ruských občanů je v Praze, Středočeském a Karlovarském kraji. K 31. 12. 2013 bylo v ČR evidováno přes 33 tisíc občanů ruské státní příslušnosti.⁹⁶

⁹³ ČSÚ: Cizinci v České republice podle dat sčítání lidu, str. 4

⁹⁴ ČSÚ: Cizinci v České republice podle dat sčítání lidu, str. 4

⁹⁵ ŠIŠKOVÁ, T. *Menšiny a migranti v České republice*, str. 75,76.

⁹⁶ Veřejná databáze ČSÚ, Dostupné z: < <https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/cs/index.jsf?page=uziv-dotaz#>>.

2.4.5) Občané Polské republiky

Občané Polské republiky jsou na území České republiky dlouhodobě koncentrováni (již od středověku) především na území historického Těšínska, tedy dnešního Moravskoslezského kraje. Další přísun polských obyvatel do průmyslové oblasti Ostravské aglomerace byl v 50. a 70. letech 20. století, opět z důvodu nedostatku pracovních sil a vzájemné mezinárodní spolupráce zemí socialistického bloku. V roce 1989 zaměstnávaly československé podniky asi 5 tisíc občanů polské státní příslušnosti.⁹⁷ Počet Poláků žijících na území ČR v roce 2013 byl asi 19,5 tisíce⁹⁸. Poláci jsou nejvíce koncentrovanou skupinou cizinců i národnostní menšinou v ČR, značná část jich pobývá v Moravskoslezském kraji dále pak v kraji Královéhradeckém, což jsou kraje sousedící právě s Polskou republikou.

2.5) Regionální rozmístění cizinců v ČR

Dočasné, či trvalé usazení cizinců v určitých regionech je ovlivňováno řadou přímých i nepřímých faktorů. Mezi tyto faktory patří ekonomické charakteristiky regionu, geografická poloha v návaznosti na imigranty ze sousedních států, sídelní struktura obyvatelstva, institucionální zázemí a také osobní vazby s příbuznými a existence již vzniklých diaspor.

U zkoumání regionálního rozmístění cizinců v ČR se vyskytuje řada problémů, která toto sledování komplikuje. Jedním z problémů je přesnost a podrobnost dat. Data jsou veřejně dostupná až od roku 1996, což se neshoduje s obdobím sledovaným v této práci. Sledování vývoje rozmístění navíc komplikují již zmíněné legislativní změny (viz předchozí kapitoly). Dalšími problémy jsou rozdíl mezi místem registrace a skutečným místem pobytu cizinců a dále problematika statistického podchycení ilegální migrace.

Cizinci jsou z pohledu struktury sídelního osídlení koncentrováni mnohem více ve větších městech a jejich těsném zázemí, než majoritní obyvatelstvo.⁹⁹ Dlouhodobě je evidentní dominance hlavního města Prahy, kde je evidováno 30-40% všech cizinců v ČR. Na

⁹⁷ ČSÚ: Cizinci v České republice podle dat sčítání lidu, str. 4

⁹⁸ Veřejná databáze ČSÚ, Dostupné z: < <https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/cs/index.jsf?page=uziv-dotaz#>>.

⁹⁹ ČERMÁKOVÁ, D. *Prostorové rozmístění cizinců v Česku a jeho změny od 90. let*, str. 4

celkovém počtu obyvatel Prahy¹⁰⁰ se občané s jiným, než českým státním občanstvím podílejí asi z 10 a více procent¹⁰¹. Další významná města jsou druhé a třetí největší město ČR Brno a Ostrava. Ze sledovaných dat lze také vypočítat neatraktivitu venkovských regionů, či regionů tzv. vnitřní periferie. V obecném rozdělení lze rovněž spatřit značný rozdíl mezi územím Čech oproti území Moravy a Slezska. Území Moravy a Slezska vykazuje, až na zmíněná velká města Brno a Ostrava (a jejich okolí), nižší počty cizinců i jejich podílů na počtech obyvatel.¹⁰²

Kraje České republiky lze podle podílu usazených cizinců rozdělit do následujících tří skupin¹⁰³:

- 1.) Kraje s relativně vysokým podílem cizinců: Hlavní město Praha, Středočeský kraj, Ústecký kraj, Jihomoravský kraj, Moravskoslezský kraj, Plzeňský kraj
- 2.) Kraje s průměrným podílem cizinců: Karlovarský kraj, Liberecký kraj, Královehradecký kraj
- 3.) Kraje s relativně nízkým podílem cizinců: Pardubický kraj, kraj Vysočina, Olomoucký kraj a Zlínský kraj

Tento fakt je zachycen níže v tabulce č. II. a obrázku č. I. Vývoj v regionálním rozmístění cizinců se v ČR, po „revolučním“ roce 1989 nikterak dramaticky nemění. Do tohoto roku byl pohyb cizinců řízen nikoliv přirozenými procesy, ale řízen direktivně imigrační a hospodářskou politikou státu. Největší procentuální nárůst byl ve všech krajích zaznamenán v první polovině 90. let (bližší kapitola 2.3). Největší počty migrantů směřovaly do oblasti středních a západních Čech (tehdejšího Středočeský a Západočeský kraj), v této periodě se začíná projevovat neatraktivita oblasti severních a východních Čech a severní Moravy. Od tohoto období je také pro imigrační toky charakteristická vysoká nerovnoměrnost v rozmístění. Ve druhé polovině 90. let narůstá počet cizinců s trvalým pobytem, atraktivita dle krajů zůstává téměř shodná s první polovinou 90. let, zvyšuje se atraktivita Jihočeského kraje, počty cizinců naopak klesají v oblastech procházejících restrukturalizací průmyslových odvětví - severní Morava (okresy Karviná, Frýdek-Místek), severní Čechy (okresy Most, Litoměřice). Na přelomu tisíciletí byl zaznamenán menší

¹⁰⁰ Zde opět narážíme na problém statistických údajů, jelikož velký počet lidí pobývajících v Praze, z důvodu zaměstnání, studia apod. má trvalý pobyt (bydliště) hlášený v jiném místě.

¹⁰¹ KAČEROVÁ, E. Analýza: Cizinci v České republice

¹⁰² DRBOHLAV, D. *Migrace a (i)migrant v Česku*. str. 48-50

¹⁰³ ČSÚ. *Život cizinců v ČR*, str. 16

pokles cizinců ve velkých městech (Praha, Brno) a naopak nárůst v jejich těsném zázemí (Kladno, Benešov, Mělník, Brno – venkov). Další rozdělení je možné na území Čech, kde daleko atraktivnější pro cizince jsou okresy severně od Prahy, tato skutečnost může být dána mj. nabídkou pracovních míst spojených se zahraničními investicemi (např. automobilový průmysl – okres Mladá Boleslav, později Kolín a další). Po roce 2000 nabývá na významu prostorového rozmístění cizinců Jihomoravský kraj, především jeho již zmíněné centrum - město Brno a těsné okolí, jinak nedochází k výraznějším změnám. Po vstupu ČR do EU je obecný nárůst imigrantů do všech krajů, převažují imigranti právě ze zemí Evropské unie a dochází k mírnému poklesu občanů států tzv. třetích zemí.

Tab. II. - Cizinci v ČR podle krajů (NUTS 3) v letech 1996, 2002, 2008, 2013
(stav k 31. 12.)

Území	1996	2002	2008	2013
ČR celkem	199 151	231 608	437 565	439 189
Hlavní město Praha	61 203	70 978	141 841	161 006
Středočeský kraj	22 413	27 038	60 123	57 850
Jihočeský kraj	9 175	8 698	16 560	15 200
Plzeňský kraj	8 670	10 815	27 636	25 166
Karlovarský kraj	7 670	13 198	20 321	18 854
Ústecký kraj	13 985	16 180	35 451	31 520
Liberecký kraj	8 446	9 069	17 320	16 819
Královehradecký kraj	8 418	9 386	16 517	13 312
Pardubický kraj	5 335	6 623	12 588	11 301
Vysočina	3 739	5 246	9 771	7 775
Jihomoravský kraj	14 723	20 039	35 619	37 804
Olomoucký kraj	6 037	6 910	9 909	10 041
Zlínský kraj	6 558	8 262	8 413	8 003
Moravskoslezský kraj	22 779	19 166	25 496	23 702

zdroje: ČSÚ: Cizinci v ČR podle oblasti, kraje a okresu: 1996, 2002 - 2007 (stav k 31. 12.)

ČSÚ: Cizinci v ČR podle oblasti, kraje a okresu 1996, 2002 – 2013 (stav k 31. 12.)

Výběr let je z hlediska rovnoměrnosti pokrytí sledovaného časového období a dostupnosti dat (od roku 1996). Rok 2002 zachycuje situaci před vstupem ČR do Evropské unie. Rok 2008 zachycuje situaci po vstupu ČR do Evropské unie a zároveň období před dopadem světové hospodářské krize na českou ekonomiku. Rok 2013 je pak posledním rokem sledovaného období. Ze statistických dat je jasně patrná dominance Prahy a jejího zázemí, jejichž význam nadále roste.

Rozmístění jednotlivých národností je dáno historickým vývojem, geografickými a ekonomickými aspekty. Geografický vliv dokládá zvýšená koncentrace zejména Němců, Poláků a částečně také Slováků v regionech sousedících s danými státy. Občané Německa byli nejvíce koncentrováni v Ústeckém, Plzeňském, Karlovarském kraji a v hlavním městě Praze.¹⁰⁴ Historická a kulturní sounáležitost České a Slovenské republiky je patrná v relativně rovnoměrnějším rozmístění občanů slovenské státní příslušnosti, ve srovnání s ostatními cizinci, na území ČR. Slovinci jsou navíc více koncentrováni ve východní části České republiky na území Moravy a při hranici se Slovenskou republikou. Dominantní zastoupení polských občanů v Moravskoslezském kraji má také své historické a geografické opodstatnění. Ukrajínští státní příslušníci jsou koncentrováni především v Praze a jejím zázemí - Středočeském kraji (nad 50% všech Ukrajinců v ČR), a Jihomoravském kraji. U ukrajinských občanů můžeme pozorovat jednu zvláštnost, zatímco Moravskoslezský kraj je u většiny národností třetím nejvíce obývaným, Ukrajinců se zde vyskytuje minimum¹⁰⁵. Občané Ruské federace jsou koncentrováni zejména v Praze a v důsledku historických kontaktů v Karlovarském kraji. Specifickou skupinou v rámci prostorového rozmístění jsou občané Vietnamu, kteří v ČR působí dlouhodobě především jako podnikatelé v odvětví maloobchodu a služeb, přičemž se zaměřují na cílovou skupinu majoritní společnosti a dále na kupní sílu turistů z Německa a Rakouska. Proto jsou Vietnamci rozmístěni ve všech regionech (krajích i okresech) ČR, koncentrovaněji pak v oblastech hlavních dopravních tahů při hranicích s Německem a, Rakouskem¹⁰⁶ a tradičně v hlavním městě Praze. Číňané a občané Spojených států amerických jsou nejvíce koncentrováni v hlavním městě Praze.¹⁰⁷ Občané vyspělých především západoevropských a severoamerických států jsou koncentrováni hlavně v městských okresech, opět dominuje hlavní město Praha. Cizinci přicházející do České republiky z ekonomických důvodů (např. zmínění Ukrajinci, dále Moldavané, Bulhaři, Rumuni) jsou územně rozmístěni především v krajích s pracovními příležitostmi v průmyslu a stavebnictví.¹⁰⁸ Podíl cizinců na celkové populaci a podíl jednotlivých „cizích“ národností zachycují následující kartogram a kartodiagram.

¹⁰⁴ CHYTIL, D. *Jací cizinci žijí v krajích České republiky*. str. 18, 19.

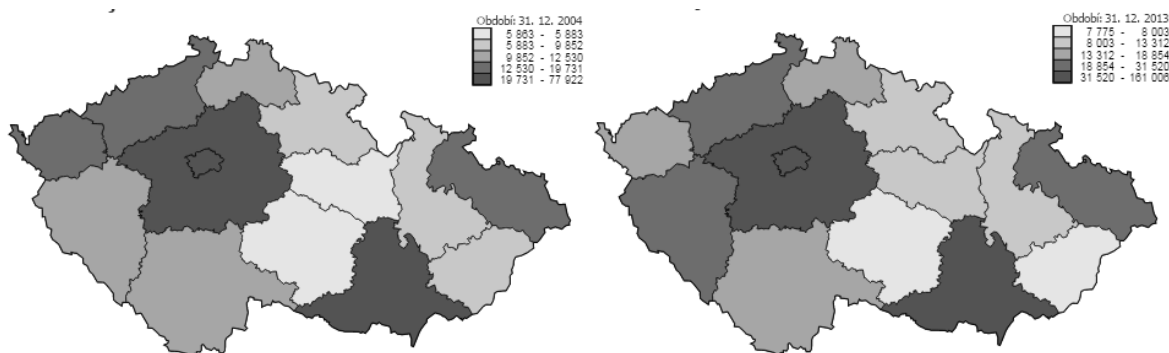
¹⁰⁵ ČSÚ. *Cizinci v ČR 2012*, str. 4

¹⁰⁶ DRBOHLAV, D. *Migrace a (i)migranti v Česku*, str. 51, 52.

¹⁰⁷ ČERMÁKOVÁ, D. *Prostorové rozmístění cizinců v Česku a jeho změny od 90. let*. str. 5

¹⁰⁸ CHYTIL, D. *Jací cizinci žijí v krajích České republiky*. str. 19

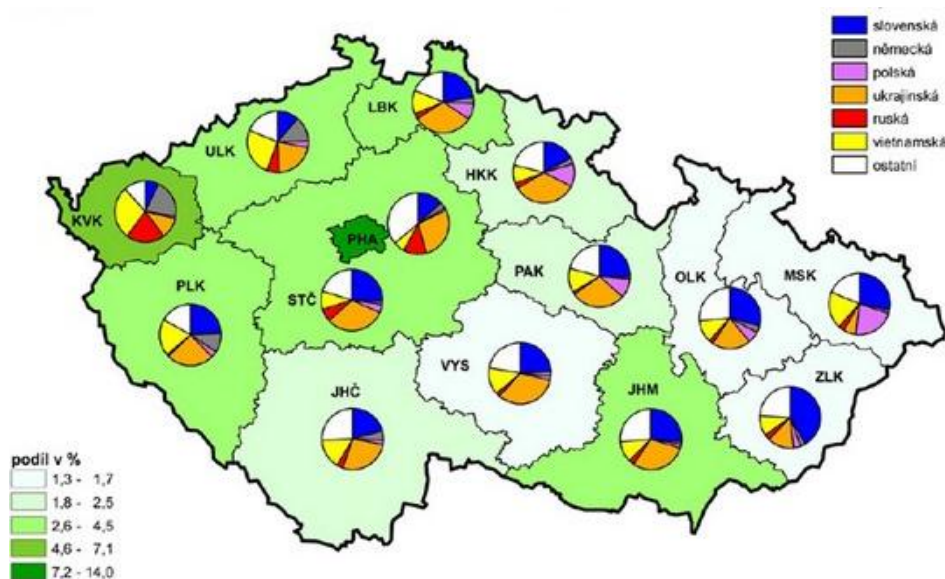
Kartogram. I. - Absolutní počty cizinců v krajích v letech 2004 a 2013 (stav k 31. 12.)

Zdroj: Veřejná databáze ČSÚ¹⁰⁹, převzato

Zde je srovnání absolutních počtů cizinců v krajích ČR pro roky 2004 a 2013. V těchto dvou komparovaných letech se regionální rozmístění cizinců nikterak výrazně neměnilo.

Kartodiagram. I. - Podíl cizinců a jejich státní příslušnost v jednotlivých krajích na celkovém obyvatelstvu dle Sčítání lidu, domů a bytů 2011

Zdroj: ČSÚ Sčítání lidu, domů a bytů 2011, převzato

Z kartodiagramu I. je patrné, že ve sčítání lidu, domů a bytů v roce 2011 byly zjištěny regionální a státní příslušnosti cizinců v ČR, jenž korespondují s tvrzeními uvedenými

¹⁰⁹ ČSÚ. *Cizinci v krajích*. dostupné online:

<https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/cs/index.jsf?page=vystup-objekt-parametry&z=M&f=GRAFICKY OBJEKT&ds=ds57517&katalog=31032&verze=-1&nahled=N&sp=A&filtr=G~F M~F Z~F R~F P~ S~ null null &pvo=CIZ01&zo=N&evo=v57516%21_VUZEMI97-100-nezj_1&c=v23~2_RP2013MP12DP31&str=v19>

v kapitolách 2.4, 2.5., tedy především poměrně rovnoměrné rozmístění občanů Slovenska, Ukrajiny a Vietnamu a značně nerovnoměrné zastoupení občanů Ruska, Německa a Polska. Důležité je zmínit, že sčítání lidu zdaleka nepodchytilo všechny dlouhodobě a trvale usídlené cizince v ČR, což může být do značné míry zkreslující.

2.6) Ekonomické aktivity imigrantů a cizích státních příslušníků v ČR

Zaměstnanost cizinců je v ČR tvořena částečně skupinou cizinců – zaměstnanců, která je evidována Ministerstvem práce a sociálních věcí ČR (MPSV ČR) a částečně skupinou cizinců – držitelů živnostenského oprávnění, které eviduje Ministerstvo průmyslu a obchodu ČR (MPO ČR). V následující tabulce (číslo III.), jsou patrné již zmíněné události, v oblasti ekonomické, politické, legislativní (dopady hospodářského propadu v letech 1997 – 1998, vstup ČR do EU 2004, vstup ČR do schengenského prostoru 2007, dopady světové ekonomické krize 2008 – 2009 a další). Počet ekonomicky aktivních cizinců v prvním roce existence samostatné České republiky (1993), představoval pouhé jedno procento všech ekonomicky aktivních občanů v ČR, nejvyšší podíl byl, dle dostupných údajů, zaznamenán před nástupem světové ekonomické krize v roce 2008. Tehdy byl podíl ekonomicky aktivních cizinců 6,43%. Nejvyšší meziroční růst (v absolutních hodnotách) byl zaznamenán v letech 1994/1995 a 2006/2007, kdy se navýšení počtu zaměstnaných cizinců blížila k 60 tisícům. Naopak největší pokles byl zaznamenán v letech 1998 a 2009 (úbytky kolem 40 tisíc). Tyto jevy lze opět připisovat především ekonomické situaci a na ni navazujícím legislativním změnám.

Tabulka č. III. – Ekonomická aktivita cizinců 1993 - 2013

Rok	Cizinci evidovaní na Úřadech práce	Cizinci s platným živnostenským oprávněním	Celková zaměstnanost cizinců	Podíl cizinců na celkovém počtu pracovních sil
1993	*-	*-	51 648	1,0
1994	72 080	18 650	90 730	1,7
1995	111 859	36 996	148 855	2,9
1996	143 246	45 499	188 745	3,6
1997	130 429	63 529	193 958	3,8
1998	110 486	44 962	155 448	3,0
1999	92 495	58 386	150 881	2,9
2000	103 647	61 340	164 987	3,2
2001	103 652	64 000	167 652	3,2
2002	101 179	60 532	161 711	3,1
2003	105 738	62 293	168 031	3,2
2004	107 984	65 219	173 203	3,3
2005	151 736	67 246	218 982	4,0
2006	185 075	65 722	250 797	4,6
2007	240 242	68 785	309 027	5,6
2008	284 551	77 158	361 709	6,4
2009	230 709	87 753	318 462	6,0
2010	215 367	90 983	306 350	5,8
2011	217 862	93 059	310 921	6,0
2012	**104 739	91 040	**195 779	**3,7
2013	246 964	85 887	332 851	6,3

Zdroje dat: DRBOHLAV, D. *Migrace a (i)migranti v Česku*; ČSÚ, *Zaměstnanost cizinců v oblastech, krajích a okresech v letech 1995 - 2011 (stav k 31. 12.)*¹¹⁰; ČSÚ, *Zaměstnanost a nezaměstnanost v České republice podle výsledků výběrového šetření pracovních sil (VŠPS)*¹¹¹; MVČR, *Zprávy o situaci v oblasti migrace a integrace cizinců v České republice za roky 2001-2013*¹¹².

¹¹⁰ ČSÚ, *Zaměstnanost cizinců v oblastech, krajích a okresech v letech 1995 - 2011 (stav k 31. 12.)*. [online]. [cit. 6. 4. 2016]. Dostupné z: <

https://www.czso.cz/documents/10180/20551237/32018115_0501.pdf/91f04806-4ce8-4c64-87a7-1ef0b0a9573e?version=1.0>

¹¹¹ ČSÚ, *Zaměstnanost a nezaměstnanost v České republice podle výsledků výběrového šetření pracovních sil*. [online]. [cit. 6. 4. 2016]. Dostupné z: <

https://www.czso.cz/documents/10180/20551237/32018115_0501.pdf/91f04806-4ce8-4c64-87a7-1ef0b0a9573e?version=1.0>

¹¹² MVČR, *Zprávy o situaci v oblasti migrace a integrace cizinců v České republice za roky 2001-2013*. Dostupné z: < <http://www.mvcr.cz/clanek/zpravy-o-situaci-v-oblasti-migrace-a-integrace-cizincu-v-ceske-republice-za-roky-2001-2013.aspx>>

Pro rok 1993, nejsou uveřejněny údaje, o počtech cizinců s platným živnostenským oprávněním. Údaje pro počet zaměstnaných cizinců (cizinců evidovaných na úřadech práce, potažmo MPSV ČR) pro rok 2012 jsou pouze orientační, jelikož v průběhu roku 2012 došlo k přechodu na nový agendový informační systém a nejsou tak k dispozici kompletní data.

Nejpočetnější skupiny ekonomicky aktivních cizinců dle státního občanství tvoří dlouhodobě občané Ukrajiny, Slovenska, Vietnamu a Polska.¹¹³ V tabulce č. IV. jsou zobrazeny počty cizinců zaměstnaných v jednotlivých odvětvích národního hospodářství dle kategorizace CZ-NACE. V roce 2008, před nástupem globální ekonomické krize bylo v ČR evidováno více než 360 tisíc ekonomicky aktivních občanů cizího státního občanství, v roce 2011, byl evidován propad přibližně o 50 tisíc osob. Během let 2008 – 2011 došlo také ke změně struktury ekonomických aktivit cizinců. Propad nastal u zaměstnanců, naopak počet osob s živnostenským oprávněním se zvýšil. Patrné dopady hospodářské krize jsou ve výrazném poklesu zaměstnanců v oblastech zpracovatelského průmyslu a stavebnictví.

Tabulka IV. Struktura ekonomicky aktivních cizinců dle odvětví CZ-NACE v letech 2008 a 2011

	Rok	2008	2011
	Celkem	361 709	310 921
	Živnostenská oprávnění	77 158	93 059
	Zaměstnaní dle CZ-NACE	284 551	217 862
1	Zpracovatelský průmysl	102 922	68 181
2	Stavebnictví	69 076	29 580
	Velkoobchod a maloobchod; opravy a údržba motor. vozidel	23 794	26 122
3	Profesní, vědecké a technické činnosti	19 846	15 018
4	Administrativní a podpůrné činnosti	8 746	14 448
5	Informační a komunikační činnosti	7 267	10 572
6	Doprava a skladování	7 909	7 733
7	Ubytování, stravování a pohostinství	6 169	7 494
8	Činnosti v oblasti nemovitostí	9 119	7 437
9	Zdravotní a sociální péče	5 514	6 930
10			

Zdroje dat: ČSÚ, *Ekonomická aktivita cizinců. Počet evidencí na úřadech práce podle sekcí odvětvové klasifikace ekonomických činností (CZ-NACE) k 31. 12*¹¹⁴. Vlastní zpracování

¹¹³ DRBOHLAV, D. *Migrace a (i)migranti v Česku*. Str. 42-43.

¹¹⁴ ČSÚ, *Cizinci v ČR – 2014. Ekonomická aktivita cizinců*. 3-11. Počet evidencí na úřadech práce podle sekcí odvětvové klasifikace ekonomických činností (CZ-NACE) k 31. 12. Dostupné z: <<https://www.czso.cz/csu/czso/3-ekonomicka-aktivita-cizincu2123>>.

Závěr

Jak již bylo zmíněno, migrační procesy jsou důležitým projevem fenoménu globalizace. Migrace zasahuje do oblastí demografického, hospodářského, politického, sociálního vývoje na globální i lokální úrovni. Tato práce měla za cíl analyzovat imigrační procesy v období 1989 – 2013. Pozornost byla věnována skladbě imigrantů a občanů s cizí státní příslušností z hlediska časového vývoje, státní příslušnosti, regionálního rozložení a částečně také ekonomické aktivity. Pro zvolené období, se v souladu s poznatky uvedenými v teoretické části, ukázalo, že imigrace závisí zejména na migrační politice dané země, která odráží především politické skutečnosti, ekonomickou situaci země pro migraci cílové i zemí zdrojových. Dílčím cílem bylo také popsat legislativní vývoj, který zásadně determinuje (v ČR nejčastější), legální, pracovní migraci.

V první části práce je uvedena teoretická základna k tématu migrace. Jsou zde rozepsány přístupy, jak lze migraci rozdělovat např. dle směru pohybu, překračování státních hranic, legálnosti, důvodu, účelu, sociální, genderové skladby migrantů atd. V úvodní subkapitole jsou také uvedeny determinanty, kterými mohou být migrační pohyby způsobeny a dopady, které mohou migrační procesy způsobit v zemích zdrojových i cílových. Zde je zmíněno hledisko ekonomické, demografické a sociální pro dané státy. Ze syntézy odborných publikací bylo zjištěno, že dopady pro státy cílově jsou převážně pozitivního rázu, zatímco u států pro migrační pohyby zdrojových, se jednoznačně pozitivní dopady vysledovat nepodařilo. Jak je citováno výše, je třeba se však dívat na fakt, že migrují lidé a nikoliv země, státy a jejich ekonomiky. Ve druhé subkapitole jsou stručně popsány vybrané, především ekonomické, teorie migrace, které se právě snaží rozklíčovat důvody vzniku a dopady migračních pohybů. Třetí subkapitola teoretické části se zaměřuje na teoretické koncepty migračních politik, jejichž spektrum může být pro jeden konkrétní stát velmi široké, s ohledem na historický vývoj, což dokazuje popis migrační politiky České republiky. Migrační politika ČR opět odrážela politický a ekonomický vývoj. Milníky byly rok 1989, kdy došlo k „otevření hranic“ pro migrační pohyby. Dále rok 1992 resp. 1993 kdy byla rozdělena Československá republika, což mělo dopad spíše administrativního rázu. Faktické snížení imigrantů a cizinců měl hospodářský propad v letech 1997 a 1998 a následné zpřísnění migrační politiky. Dalším významným milníkem bylo přistoupení České republiky do Evropské unie a opětovná změna pravidel (legislativy) pro migraci. Vstup ČR do EU měl za následek zvýšení počtu imigrantů právě ze zemí EU a naopak

pokles imigrantů z tzv. třetích zemí (mimo EU). Rok 2007 a vstup ČR do schengenského prostoru měl za následek změny především v oblasti pohybu osob uvnitř schengenského prostoru. Po světové hospodářské krizi v roce 2008/2009 došlo opět ke zpřísnění migrační politiky Evropské unie i České republiky.

Druhá část, nazvaná „Kvantitativní analýza imigrace do České republiky v období 1989 – 2013“, se pokouší zmapovat imigrační procesy v tomto období. V úvodu druhé části je stručně popsán historický vývoj migračních procesů, pro území současné ČR, jenž měl vliv na současnou strukturu populace země i současné migrační toky. Významnými historickými událostmi byly především odsunutí německého obyvatelstva po 2. světové válce, téměř stoletá společná historie se Slovenskou republikou, rozdělení Československého státu, mezinárodní pracovní migrace v rámci někdejšího východního bloku a jiné. Druhá subkapitola popisuje metodiku sledování mezinárodní migrace v ČR, o níž se práce opírá. V České republice patří mezi ústřední orgány pro sledování migračních jevů a aktivity cizinců v ČR Ministerstvo vnitra, Ministerstvo práce a sociálních věcí, Ministerstvo průmyslu a obchodu a Český statistický úřad. Práce se zaměřuje na sledování počtu a struktury dlouhodobě a trvale pobývajících cizích státních příslušníků. Další subkapitola již analyzuje vývoj počtu imigrantů a dlouhodobě a trvale žijících cizích státních příslušníků v ČR. Pro Českou republiku je od začátku sledovaného období patrný dlouhodobě spíše rostoucí trend v počtu dlouhodobě pobývajících cizinců, k čemuž přispěla změna migrační politiky (oproti období socialistického režimu), poměrně příznivý ekonomický vývoj, stabilní politická a bezpečnostní situace. Pro počet přistěhovaných cizinců s uděleným trvalým nebo dlouhodobým pobytem není ve sledovaném období charakteristický jednoznačný trend. Jak již bylo popsáno, na tento údaj měly vliv metodika sledování, migrační politika státu a významné politicko-ekonomické skutečnosti. Celkové migrační saldo zůstává, až na výjimky (rok 2001) kladné, což přispívá k celkovému růstu počtu obyvatel ČR. Ke zpomalování stárnutí populace ČR přispívá fakt, že imigranty jsou převážně lidé v produktivním věku (20 - 64 let), což je dáno převažujícími pracovními důvody migrace. Subkapitola 2.4 analyzuje imigranty z hlediska státní příslušnosti. Z dlouhodobějšího hlediska zůstávají nejčastěji zastoupeni občané Slovenské republiky, Ukrajinské republiky, Polské republiky, Vietnamské socialistické republiky, Ruské federace a Německé spolkové republiky. Pozorováno bylo deset nejčastěji zastoupených státních příslušností, které doplňovaly zmíněné státy. Na dalších pozicích, v pomyslném žebříčku nejčastěji zastoupených občanů cizí státní příslušnosti, již byly, ve vybraných

letech zaznamenány změny. Mezi další významné zdrojové státy migrace patřily Jugoslávie a z ní vzniklé státy, Čína, Bulharsko, Spojené státy americké, Moldavsko, Rumunsko a Mongolsko.

V další části práce je pozornost zaměřena na regionální rozmístění cizinců, které je determinováno především ekonomickou charakteristikou regionu a trhem práce v něm (jelikož v ČR převažuje imigrace pracovní), dalšími faktory jsou geografická poloha regionu (především u imigrantů ze sousedních států Německa, Polska, Slovenska), sídelní struktura a osobní vazby na již usazené, např. rodinné příslušníky, příchozích cizinců. Pro Českou republiku platí, že cizinci přicházejí a pobývají nejčastěji ve větších městech, zcela dominantní pozici má v absolutním i relativním pohledu hlavní město Praha a její zázemí. Dalšími významnými centry a oblastmi jsou druhé a třetí největší město Brno a Ostrava a dále oblasti s významnou průmyslovou výrobou Středočeský, Ústecký a Moravskoslezský kraj.

V poslední části práce je stručně zmíněna ekonomická aktivita cizinců v ČR. Důraz byl kladen na analýzu vývoje počtu cizinců v pozici zaměstnanců či držitelů živnostenského oprávnění. Stejně jako v celkovém počtu cizinců i zde je patrný nárůst mezi lety 1989 až 2013. Z toho vyplývá, že stále převažuje migrace především z pracovních důvodů. Během sledovaného období byly zaznamenány dva propady počtu zaměstnaných cizinců způsobené hospodářskými poklesy v letech 1997/1998 a dopady světové hospodářské krize 2008/2009. Tyto propady postihly spíše zaměstnance, než držitele živnostenského oprávnění.

Vlivem možná příliš široce definovaných cílů práce a omezeného prostoru se jistě nepodařilo komplexně obsáhnout všechny aspekty imigračních procesů do České republiky v letech 1989 až 2013. Největší překážkou pro analýzu migrace je především dostupnost, relevantnost, podrobnost a hlavně metodická jednotnost statistických dat o migraci. Přesto se vytyčený cíl práce podařilo splnit. Na tuto práci mohou navazovat další výzkumy rozvádějící např. imigraci příslušných skupin občanů dané státní příslušnosti, podrobnější analýzy ekonomického chování imigrantů a cizinců v České republice, zaměření se pouze na jeden typ pobytu (např. z časového hlediska trvalý/dlouhodobý pobyt). Práce může být také podkladem pro případné časové srovnání sledovaného období 1989 - 2013 a období následujícího po roce 2013.

Zdroje:

Literatura:

ARBURG, A. VON; STANĚK, T. *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951, Češi a Němci do roku 1945*, 1. vyd. Středokluky: Zdeněk Susa. 2010. ISBN 978-80-86057-66-8.

BARŠOVÁ, A.; BARŠA, P. *Přistěhovalectví a liberální stát – Imigrační a integrační politiky v USA, západní Evropě a Česku*. Brno: Mezinárodní politologický ústav. 2005. ISBN 80-210-3875-6.

BLOTEVOGEL, H. H, FIELDING, A. J. *People, jobs and mobility in the new Europe*. Chichester; New York; Weinheim: Johny Wiley & Sons, 1997. ISBN 0-471-94901-9.

BRÁZOVÁ, V.-K.; STOJANOV, R. et al., *Migrace a rozvoj. Rozvojový potenciál mezinárodní migrace*. Praha: Univerzita Karlova v Praze. 2011. ISBN 978-80-87404-10-2.

DRBOHLAV, D. *Hlavní důvody a důsledky mezinárodní migrace obyvatelstva*. Sborník české geografické společnosti ročník 1994, číslo 3, svazek 99

DRBOHLAV, D. et al. *Migrace a (i)migranti v Česku*. Vyd. 1. Praha, Sociologické nakladatelství SLON, 2010. ISBN 978-80-7419-039-1.

DRBOHLAV, D; UHEREK, Z. (2007) *Reflexe migračních teorií*. Geografie – Sborník České geografické společnosti, Vol. 112, No. 2, pp. 125-141.

FIALA, T., LANGHAMROVÁ, J. *Zahraniční migrace se Slovenskem a ostatními zeměmi během posledních 20 let*. Zpravodaj České demografické společnosti 61/2014. Praha. Hlavní výbor České demografické společnosti. 2014. ISSN 1213-7480

FIALOVÁ, L. et al. *Dějiny obyvatelstva českých zemí*. Vyd. 2. Praha, Mladá fronta, 1998. ISBN 80-204-00720-0.

HORÁKOVÁ, M. *Dlouhodobé trendy ve vývoji pracovních migrací v České republice*. Vyd. 1. Praha, Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, v.v.i. 2008. ISBN 978-80-7416-020-2.

HORÁKOVÁ, M.. *Legal and Illegal Labour Migration in the Czech Republic: Background and Current Trends*. International Migration Papers, č. 32. Geneva: International Labour Organization. 2000.

CHALOUPKOVÁ, J.; ŠALAMOUNOVÁ, P. *Postoje k imigrantům a dopadům migrace v evropských zemích*. Praha, Sociologický ústav AV ČR, 2006. Sociologický časopis/Czech Sociological Review, 2006, Vol. 42, No.1: 57-80; ISSN 0038-0288

ILINITCHI - PROCHÁZKOVÁ, C. *Vybrané teorie migrace a jejich význam při vytváření migračních politik*. Acta oeconomica pragensia 18 (6),2010. Praha. 2010. ISSN 0572-3043.

KUČERA, M. *Populace České republiky 1918 – 1991*. Praha: Sociologický ústav AV ČR. Česká demografická společnost, Acta demographica, XII. 1994. ISBN 80-901674-7-0.

KUŠNIRÁKOVÁ, T.; ČIŽINSKÝ, P. *Dvacet let české migrační politiky: liberální, restriktivní, anebo ještě jiná?*. Geografie, 116, č. 4, 2011.

PALÁT, M. *Ekonomické aspekty mezinárodní migrace: Teorie a praxe v Evropské unii*. Ostrava: Key Publishing, 2013 ISBN 978-80-7418-161-0.

PETŘÁČKOVÁ, V.; KRAUS, J. *Akademický slovník cizích slov*. Praha: Academia, 1998. ISBN 800-200-0607-9.

ROUBÍČEK, V. *Úvod do demografie*. Vyd. 1. Praha, Codex Bohemia, s. r. o. 1997. ISBN 80-859963-43-4.

SRB, V. *1000 let obyvatelstva v českých zemích*. Praha: Karolinum, 2004. ISBN 80-246-07-12-3.

ŠIŠKOVÁ, T. *Menšiny a migranti v České republice: my a oni v multikulturní společnosti 21. století*. Vyd. 1. Praha, Portál, 2001. ISBN 80-7178-648-9.

Elektronické zdroje:

AFP, *EU says world facing worst refugee crisis since WWII*. Agence France Presse. Refugees Daily, Refugees Global Press Review, Compiled by Media Relations and Public Information Service, UNHCR 2015. [online]. [cit 8. 1. 2016]. Dostupné z: <<http://www.unhcr.org/cgi-bin/texis/vtx/refdaily?pass=52fc6fbd5&id=55d17e7b5>>.

BARDONOVÁ, H; MAREŠOVÁ, J. *Cizinci na území ČR v uplynulém desetiletí*. Statistika a my 3/2012. Praha: Český statistický úřad. 2012. [online]. [cit. 4. 4. 2016]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/20555413/1804120346_49.pdf/d6eb0d9e-674f-4227-95fe-ef0b8c39705f?version=1.0>.

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Analýza: Cizinci v České republice podle dat sčítání lidu*, Praha : Český statistický úřad.. 2014. [online].[cit 25. 3. 2016]Dostupné z WWW: <<https://www.czso.cz/csu/czso/cizinci-v-ceske-republice-podle-dat-scitani-lidu-2011-dxfg9l7fpy>>

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Trvale a dlouhodobě usazení cizinci v ČR; 1985 – 2014* (31. 12.). Český statistický úřad. 2015. [online].[cit. 1. 2. 2016]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/11292/38567852/c01R03_2014.pdf/244f2494-30f3-4b94-9d11-c6c5858c0378?version=1.0>.

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Cizinci: Počet cizinců – Popis aktuálního vývoje*. Praha : Český statistický úřad. 2014. [online].[cit. 30. 3. 2016] Dostupné z <https://www.czso.cz/csu/cizinci/ciz_pocet_cizincu-popis_aktualniho_vyvoje>.

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Život cizinců v ČR*. Praha: Český statistický úřad. 2007. [online][cit. 1. 4. 2016]. Dostupné z: <<https://www.czso.cz/csu/czso/zivot-cizincu-v-cr-2006-x39g2ykful>>

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Cizinci v ČR podle oblasti, kraje a okresu: 1996, 2002-2007 (stav k 31. 12.)*. Praha: Český statistický úřad. 2008. [online][cit. 2. 4. 2016]. Dostupné z: <<https://www.czso.cz/documents/10180/23805865/141408t1-02.pdf/48a58827-59b3-446a-af10-51a737624a88?version=1.0>>

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Cizinci v ČR podle oblasti, kraje a okresu: 1996, 2002-2013 (stav k 31. 12.)*. Praha: Český statistický úřad. 2014. [online].[cit. 2. 4. 2016]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/25419184/29002714_t1-02.pdf/30c6bd76-f347-4ba0-b8d8-1ea82a876915?version=1.0>

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Data – počet cizinců*. Praha: Český statistický úřad.. 2016. [online]. [cit. 26. 3. 2016]. Dostupné z: < https://www.czso.cz/csu/cizinci/4-ciz_pocet_cizincu>.

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Sčítání lidu, domů a bytů 2001*, Praha: Český statistický úřad. 2005. [online]. Dostupné z: < <https://www.czso.cz/csu/czso/scitani-lidu-domu-a-bytu-2001-pramenne-dilo-2001-zi09as02dt>>

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Sčítání lidu, domů a bytů 2011*, Praha: Český statistický úřad. 2014. [online]. Dostupné z: < <https://www.czso.cz/csu/czso/scitani-lidu-domu-a-bytu-2011>>.

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Legislativa a dokumenty v oblasti migrace a mezinárodní ochrany*. Praha: Český statistický úřad. 2015. [online]. [cit. 5. 2. 2016]. Dostupné z: < <https://www.czso.cz/csu/cizinci/legislativa-a-dokumenty-v-oblasti-migrace-a-mezinarodni-ochrany>>.

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD, *Cizinci v ČR – 2014. Ekonomická aktivita cizinců. 3-11. Počet evidencí na úřadech práce podle sekcí odvětvové klasifikace ekonomických činností (CZ-NACE) k 31. 12.* Praha: Český statistický úřad 2015. [online]. [cit. 6.4. 2016]. Dostupné z: <<https://www.czso.cz/csu/czso/3-ekonomicka-aktivita-cizincu2123>>.

ČIŽINSKÝ, P., „*Emigranti*“ a nový zákon o státním občanství, 2014, Praha: Migrace online. 2014. [online].[cit 10. 3. 2016]. Dostupné z: < <http://migraceonline.cz/cz/e-knihovna/emigranti-a-novy-zakon-o-statnim-obcanstvi>>.

CHYTIL, D. *Jací cizinci žijí v krajích České republiky?* Statistika a my 2/2014. Praha: Český statistický úřad. 2014. [online][cit. 1. 4. 2016]. Dostupné z: < <http://www.statistikaamy.cz/wp-content/uploads/2014/02/18041402.pdf>>

KABELOVÁ, H. *Vliv mezinárodní migrace na české hospodářství.* Praha: Multikulturní centrum Praha. 2004. [online]. [cit. 2. 3. 2016]. Dostupné z WWW: <<http://migraceonline.cz/cz/e-knihovna/vliv-mezinarodni-migrace-na-ceske-hospodarstvi>>

KAČEROVÁ, E. *Analýza: Cizinci v České republice.* Demografické informační centrum. Internetový portál www.demografie.cz. 2011. ISSN 1801-2914. [online] [cit. 2. 4. 2016]. Dostupné z: <http://www.demografie.info/?cz_detail_clanku=&artclID=777>.

KAMENICKÝ, J. *Evropské země z pohledu různých statistik.* Statistika a my 4/2015. Praha: Český statistický úřad. 2015.[online][cit. 30. 3. 2016]. Dostupné z : <<http://www.statistikaamy.cz/archiv/>>. ISSN 1804-7149

MINISTERSTVO VNITRA ČESKÉ REPUBLIKY. *Migrace.* Ministerstvo vnitra ČR, odbor azylové a migrační politiky. 2015. [online].[cit. 3. 2. 2016]. Dostupné z: <<http://www.mvcr.cz/migrace/clanek/migrace-web-uvod-migrace.aspx>>.

MINISTERSTVO VNITRA ČESKÉ REPUBLIKY. *Migrační a azylová politika České republiky.* Ministerstvo vnitra ČR, odbor azylové a migrační politiky. 2014. [online]. [cit. 3. 2. 2016]. Dostupné z: < <http://www.mvcr.cz/clanek/migracni-a-azylova-politika-ceske-republiky-470144.aspx?q=Y2hudW09MQ%3d%3d>>.

MINISTERSTVO VNITRA ČESKÉ REPUBLIKY. *Zásady politiky vlády v oblasti migrace cizinců.* Ministerstvo vnitra ČR, odbor azylové a migrační politiky. 2016. [online]. [cit. 3. 2. 2015]. Dostupné z: < <http://www.mvcr.cz/clanek/zasady-politiky-vlady-v-oblasti-migrace-cizincu.aspx> více viz strategie migrační politiky 2015>.

MINISTERSTVO VNITRA ČESKÉ REPUBLIKY. *Zprávy o situaci v oblasti migrace a integrace cizinců v České republice za roky 2001-2013.* Ministerstvo vnitra ČR. 2015. [online]. [cit. 6.4. 2016]. Dostupné z: < <http://www.mvcr.cz/clanek/zpravy-o-situaci-v-oblasti-migrace-a-integrace-cizincu-v-ceske-republice-za-roky-2001-2013.aspx>>

STOJANOV, R. et al. *Migrace jako globální fenomén*. Globalizace a její výzy. Mezinárodní politika 10/2006. [online]. [cit. 24. 2. 2016]. Dostupné z: <[http://www.stojanov.org/soubor/MP Migrace jako globalni fenomen-final.pdf](http://www.stojanov.org/soubor/MP_Migrace_jako_globalni_fenomen-final.pdf)>.

STRIELKOWSKI, W; GLAZAR, O. *Analýza: Migranti a peněžní toky v české ekonomice*. Internetový portál Demografie.cz. 2012. [online].[cit. 12. 2. 2016]. Dostupné z: <<http://migraceonline.cz/cz/e-knihovna/vliv-mezinarodni-migrace-na-ceske-hospodarstvi>>.

UNHCR. *Worldwide displacement hits all-time high as war and persecution*. Geneva: United Nations High Commissioner for Refugees. 2015.[online].[cit. 8. 1. 2016]. Dostupné z: <<http://www.unhcr.org/558193896.html>>.

UNITED NATIONS. *The number of international migrants worldwide reaches 232 million*. United Nations – Department of Economic and Social Affairs, Population Division. 2013. [online]. [cit. 10. 1. 2016]. Dostupné z: <http://esa.un.org/unmigration/documents/the_number_of_international_migrants.pdf>.

Seznam tabulek, grafů, kartogramů a kartodiagramů

Graf I. Přistěhovalí do ČR v letech 1989 – 2013

Graf II. Počet přistěhovalých, vystěhovalých a celkového přírůstku stěhováním (migračního salda) v ČR v letech 1989 – 2013

Graf III. – Cizinci trvale a dlouhodobě žijící na území ČR v období 1989 – 2013, v absolutních počtech

Graf IV. – Podíl cizinců trvale a dlouhodobě pobývajících na území ČR v období 1989 – 2013 na celkové populaci ČR

Graf V. – Věková struktura obyvatelstva v ČR a věková struktura cizinců v ČR, údaje k 31. 12. 2013

Tabulka I. - Deset nejčastěji zastoupených cizinců podle státního občanství ve vybraných letech 1996, 2002, 2008, 2013

Tabulka II. - Cizinci v ČR podle krajů (NUTS 3) v letech 1996, 2002, 2008, 2013 (stav k 31. 12.)

Tabulka III. – Ekonomická aktivita cizinců 1993 – 2013

Tabulka IV. - Struktura ekonomicky aktivních cizinců dle odvětví CZ-NACE v letech 2008 a 2011

Kartogram I. - Absolutní počty cizinců v krajích v letech 2013 a 2004 (stav k 31. 12.)

Kartodiagram I. - Podíl cizinců v jednotlivých krajích na celkovém obyvatelstvu dle Sčítání lidu, domů a bytů 2011